

EU Network of
Independent Experts
on Social Inclusion

Europos Komisijos rekomendacijų dėl
aktyvios įtraukties
įgyvendinimo vertinimas

[Nacionalinių strategijų tyrimas](#)

Lietuva

This publication has been prepared for the European Commission by

© Cover illustration: European Union

Neither the European Commission nor any person acting on behalf of the Commission may be held responsible for use of any information contained in this publication.

The opinions expressed are those of the author(s) only and should not be considered as representative of the European Commission's or Member State's official position.

Further information on the Network of independent experts is available at:
<http://ec.europa.eu/social/main.jsp?catId=1023&langId=en>

The original language of this report is English.

© European Union, 2013
Reproduction is authorised provided the source is acknowledged.

Europos Komisijos rekomendacijų dėl
aktyvios įtraukties įgyvendinimo
vertinimas

Nacionalinių strategijų tyrimas

ROMAS LAZUTKA, ARŪNAS POVILIŪNAS
VILNIAUS UNIVERSITETAS

LIETUVA

Turinys

Santrauka.....	7
1. Bendros strategijos	9
1.1 Bendras strateginis požiūris	12
1.2 Integruotas įgyvendinimas	13
1.3 Vertikalus politikos koordinavimas	14
2. Įgyvendintų arba planuojamų priemonių, kurios apima tris aktyvios įtraukties aspektus, apibūdinimas ir vertinimas.....	16
2.1 Adekvati piniginė parama	16
2.1.1 Priemonės, susijusios su Biudžeto konsolidavimo priemonėmis ir Nacionaliniu susitarimu	16
2.1.2 Pokyčiai, susiję su atsigavimu po krizės	17
2.1.3 Pokyčiai, susiję su naujovėmis socialinės politikos srityje	18
2.2 Įtraukimas į darbo rinką	20
2.3 Kokybiškų paslaugų prieinamumas.....	25
2.3.1 Sveikatos priežiūra.....	25
2.3.2 Ilgalaikė socialinė globa	26
2.3.3 Socialinės paslaugos.....	29
3. Finansiniai ištekliai	31
3.1 Nacionaliniai ištekliai	31
3.2 ES struktūrinių fondų naudojimas	32
4. Stebėsena ir vertinimas.....	37
5. Rekomendacijos	38
5.1 Prioritetiniai veiksmai, susiję su bendra aktyvios socialinės įtraukties strategija	38
5.2 Prioritetiniai veiksmai susiję su trimis aktyvios įtraukties aspektais	39
5.3 Prioritetiniai veiksmai ES lygiu.....	39
6. Apibendrinančios lentelės	40
Literatūros sąrašas	41

Santrauka

Lietuva neturi specialios strategijos, kuri būtų skirta 2008 metų Europos Komisijos rekomendacijų dėl aktyvios įtraukties įgyvendinimui. Ekonominė krizė ir visą laikotarpį nuo 2008 iki 2012 metų valdžiusi ta pati Tėvynės sąjungos – Lietuvos krikščionių demokratų bei Liberalų sąjūdžio koalicija ir tos koalicijos suformuota vyriausybė buvo svarbūs veiksniai, kurie turėjo įtakos socialinės įtraukties politikai ir jos įgyvendinimui. Didelę įtaką darė vyriausybės vykdoma griežto taupymo politika ir įgyvendinamos biudžeto konsolidavimo priemonės. Pagrindiniai strateginiai dokumentai, kuriuose buvo vertinama socialinės atskirties būklė bei numatomos priemonės jai mažinti ir kurie apėmė Europos Komisijos rekomendacijų laikotarpį, buvo tokie: (1) Nacionalinis pranešimas apie Lietuvos socialinės apsaugos ir socialinės aprėpties strategijas 2008 – 2010 m., (2) Nacionalinė Lisabonos strategijos įgyvendinimo programa 2008-2010 metams, (3) Nacionalinė reformų darbotvarkė 2011 metams, (4) Nacionalinė reformų darbotvarkė 2012 metams.

2008 metų pabaigoje Lietuvos vyriausybės priemonės, kurios buvo susijusios su adekvataus pajamų rėmimo politika, gali būti suskirstytos taip: priemonės, kurių įvedimas yra tiesiogiai susijęs su ekonominės krizės pripažinimu ir su po toėjusiomis biudžeto konsolidavimo priemonėmis. Buvo sumažintos viešojo sektoriaus darbuotojų algos, apkarpytos įvairios socialinės išmokos (pensijos, neįgalumo pašalpos, motinystės išmokos). Socialinės paramos išmokos nebuvo apkarpytos ir krizės metu turėjo didžiulės reikšmės nepasiturinčių žmonių gyvenimui. Piniginės socialinės paramos gavėjų skaičius tarp darbingo amžiaus žmonių (15-64 m.) išaugo nuo 1,1 proc. iki 9,5 procentų. Biudžeto konsolidavimo priemonės apėmė kai kurių mokesčių (PVM) ir valstybinio socialinio draudimo įmokų padidinimą tam tikrų kategorijų savarankišką veiklą vykdančioms asmenims. Siekiant ilgalaikių biudžeto konsolidavimo tikslų, nuspręsta nuo 2012 m. pradėti ilginti pensinį amžių. 2012 m. pradžioje socialinio draudimo pensijos ir kai kurios kitos socialinės išmokos buvo atstatytos į ankstesnį lygį. Dalis socialinių išmokų apkarpyimų ir padidinti mokesčiai liko nepakeisti (nedarbo pašalpa, PVM, socialinio draudimo įmokos), ir Vyriausybė jų atstatyti neįsipareigojo.

Antrą priemonių grupę sudaro naujovės, kurias paskatino ne tik ekonominė krizė, bet ir siekis tobulinti socialinės apsaugos sistemą. Dalis šių naujovių atitinka Komisijos Rekomendacijas 2008. Kitos atitinka dešiniųjų koalicijos ideologiją. Buvo reformuotos trys adekvataus pajamų rėmimo sritys: socialinė parama, priklausomai nuo šeimos turto ir pajamų, išmokos už vaikus ir motinystės pašalpa. Socialinės piniginės paramos reforma buvo nukreipta į paskatas dirbti, mokant dalį socialinės pašalpos įsidarbinusiems ilgalaikiams bedarbiams ir mažinant išmokų dydį ilgalaikiams pašalpų gavėjams. Keliose savivaldybėse buvo pradėtas socialinis eksperimentas, suteikiant savivaldybėms savarankišką funkciją teikti ir organizuoti piniginę socialinę paramą, griežčiau kontroliuoti besikreipiančius dėl socialinės paramos. Piniginės socialinės paramos mokėjimas visiems gyventojams auginantems vaikus („vaiko pinigai“), buvo pakeista į išmoką, priklausomai nuo šeimos turto ir pajamų, siekiant didesnio paramos teikimo nepasiturinčioms šeimoms veiksmingumo ir tikslingumo. Socialinio draudimo motinystės išmoka buvo ne tik sumažinta, bet ir tapo pasirenkama tuo atžvilgiu, kad tėvams buvo leista rinktis arba visas vaiko auginimo atostogas, arba dirbti.

Aktyvios darbo rinkos politikos priemonės (toliau – ADRPP) yra nežymios. Krizės metu ADRPP skiriamos lėšos buvo perkeltos į nedarbo išmokas. Vyriausybės požiūriu, darbo rinkos liberalizavimas supaprastintos atleidimo iš darbo procedūros ir kt.) yra pagrindinė priemonė nedarbui mažinti. Pagrindiniai pokyčiai ilgalaikės globos ir socialinių paslaugų srityje yra susiję su apskričių administracijų likvidavimu. Sveikatos priežiūros prioritetais laikoma biudžetinių sveikatos priežiūros įstaigų reforma,

ligoninių tinklo reorganizacija, nauja vaistų politika, tokio pat visuomenės sveikatos priežiūros sistemos finansavimo išlaikymas finansiniu ir ekonominiu sunkmečiu.

Kalbant apie bendrą aktyvios socialinės įtraukties strategiją, rekomenduojame stiprinti ilgalaikių socialinės paramos gavėjų aktyvinimo priemones ir išplėtoti perkvalifikavimo bei sveikatos profilaktikos paslaugas ikipensinio amžiaus žmonėms. Adekvataus pajamų rėmimo atžvilgiu rekomenduojame pradėti nepasiturinčioms šeimoms mokėti būsto nuomai skirtų išlaidų kompensacijas, taip pat atstatyti vaiko išmokas visoms šeimoms. Kalbant apie įsitraukimo į darbo rinką skatinimą, siūlome minimalią mėnesinę algą nustatyti ne keliant ją atsitiktinai, neprognozuojamai ir neadekvačiai, bet atsižvelgiant į ekonominę šalies situaciją (vidutinę mėnesinę algą, infliacijos lygį ir pan.) ir reguliariai svarstyti jos dydį. Kokybiškų paslaugų prieinamumo srityje rekomenduojame išplėtoti globos, švietimo ir psichologinės pagalbos paslaugas emigrantų vaikams ir parvykėliams. ES lygiu rekomenduojame įvesti minimalių pajamų arba socialinės apsaugos grindis.

1. Bendros strategijos

Lietuva neturi specialios strategijos, skirtos 2008 m. Rekomendacijų dėl aktyvios socialinės įtraukties įgyvendinimui. Interviu metu Lietuvos Respublikos Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos atstovas, konstatavęs aktyvios socialinės įtraukties strategijos stygių, pažymėjo, kad iš esmės visi dabartiniai socialinės politikos pokyčiai atitinka 2008 m. Rekomendacijas. Tai, kad Lietuva tokios strategijos neturi ir jokia numanoma strategija jos negali atstoti, kelia keblumų ekspertams. Tokiu atveju ekspertų uždavinys yra įvertinti, ar dabartiniai pokyčiai socialinėje politikoje atitinka 2008 m. Rekomendacijų dėl aktyvios socialinės įtraukties nuostatas, o jeigu neatitinka, aptarti pagrindinius neatitikimus bei prieštaravimus.

Pažymėtina, kad dabartinė dešiniųjų Vyriausybė, pradėjusi dirbti 2008 m. pabaigoje per pačią krizės kulminaciją, per visą šį laiką iš esmės liko nepakitusi. Bendros aktyvios įtraukties strategijos nebuvimas, ekonominė krizė ir nepakitusi vyriausybė yra aplinkybės, sudarančios per analizuojamą laikotarpį vykusių pokyčių kontekstą. Dabartinės Vyriausybės veiksams socialinės politikos srityje turėjo įtakos siekis dar labiau konsoliduoti biudžetą bei mažinti išlaidas ir diegti griežto taupymo priemonės.

Nors Lietuva neturi bendros socialinės įtraukties strategijos, socialinės įtraukties klausimai paliečiami keliuose strateginiuose dokumentuose. Vienas iš kertinių tokių dokumentų yra **Penkioliktosios Lietuvos Respublikos Vyriausybės Veiklos Programa** (toliau VP15). Penkioliktoji Lietuvos Vyriausybė pradėjo dirbti 2008 m. rudenį, konservatorių ir liberalų partijoms laimėjus 2008 m. spalio mėnesį vykusius rinkimus į Lietuvos Seimą. Taigi laiko atžvilgiu dešiniųjų Vyriausybės valdymas ir 2008 m. Rekomendacijų paskelbimas sutampa.

VP15 yra skyrius apie pagrindinius veiksmus socialinės atskirties srityje. Pabrėžiamas kovos su socialine atskirtimi kompleksiskumas ir tarpžinybinis pobūdis. „Kova su socialine atskirtimi neturėtų reikšti asmens pastangų išbristi iš skurdo atsisakymo, o skurdo mažinimas netaptų tiesiog skurdo finansavimu. Piniginė parama šeimoms bus teikiama derinant ją su socialinėmis paslaugomis, kad būtų užtikrinama motyvacija dirbti ir pačiai šeimai realizuoti savo socialinę paskirtį, skatinti kartų solidarumą“ (Veiklos Programa 2008: 21).

Programoje pabrėžiamas vietos bendruomenės ir šeimos vaidmuo. „Stengsimės, kad visi fondai, skirti socialinės rizikos grupės šeimoms paremti, būtų sistemingai skiriami per vietos bendruomenes ir seniūnijas viešiesiems darbams; siekdami sumažinti vaikų, gyvenančių socialinės rizikos šeimose, atskirtį, remsime vaikų dienos centrus ir jų veiklą, pirmenybę teikdami nevyriausybinių organizacijų, bendruomenių arba parapijų finansuojamiems centrams“ arba „remsime tas savivaldybių programas, kurios prisideda prie steigimo daugiafunkcinių centrų, teikiančių paramą šeimoms ir skatinančių vaikų ir jaunimo įtraukimą į įvairias veiklas“ (ten pat). Tarp prioritetų taip pat minimas Prievartos šeimoje prevencijos įstatymas. Šio įstatymo tikslas yra įvardyti prievartos šeimoje prevencijos priemonės, šeimų konsultavimu užsiimančių specialistų teises ir pareigas, atsakomybę pranešti apie prievartos naudojimą šeimoje ir organizacinę smurto prevenciją bei visuomenės švietimo priemonės.

Peršasi išvada, kad socialinės atskirties ir įtraukties diskursą formuojančios reikšmės yra grįstos socialinės rizikos ir vadinamosios normalios šeimos dichotomija, akcentuojant svarbų vietos bendruomenės vaidmenį, padedant socialinės rizikos

šeimoms ir jose augantiems vaikams¹. Vyriausybei pradėjus veikti, vadinamųjų socialinės rizikos šeimų ir jose augančių vaikų skaičius vietos Vaiko teisių apsaugos tarnybų sąrašuose ir Lietuvos statistikos departamento duomenų bazėse laipsniškai mažėja, vėl inicijuojamos diskusijos dėl vadinamosios normalios šeimos, kuri grindžiama formalia santuoka, koncepcijos. Siekiant sustiprinti vietos bendruomenių vaidmenį ir suteikti joms daugiau galių, prasidėjo naujų funkcijų socialinės paramos srityje delegavimo procesas. Penkioms bandomosioms savivaldybėms buvo suteikta teisė, pasitelkus vietos bendruomenes, skirstyti piniginę socialinę paramą nepasiturintiems gyventojams.

Būtina pažymėti, kad naujai išrinkta Vyriausybė įvardijo save kaip krizinę (ekonominio sunkmečio) vyriausybę. Iškart po paskyrimo Vyriausybė patvirtino **Biudžeto konsolidavimo priemones** arba išlaidų mažinimo planą, vėliau parengė **Ekonomikos skatinimo planą** ir inicijavo **Nacionalinį susitarimą**. Visi šie dokumentai iki šiol yra svarbūs strateginiai dokumentai.

Biudžeto konsolidavimo priemonės numatė biudžeto deficitą 2009 m. sumažinti iki 8 proc. BVP, o 2010 m. iki 5 proc. BVP; vykdyti mokestinę reformą, kuri apėmė PVM, akcizo, pajamų ir pelno mokesčius; buvo iš esmės apkarpytos biudžeto išlaidos (viešojo sektoriaus atlyginimai, motinystės išmokos, neįgalumo ir senatvės pensijos).

Ekonomikos skatinimo programoje buvo planuojamas BVP augimas 5 procentais. Ekonomikos skatinimo programa apėmė: verslo kreditavimą (kreditai smulkioms ir vidutinėms įmonėms, valstybės garantijos privataus sektoriaus paskoloms, rizikos kapitalo ir verslo angelų fondai); eksporto skatinimą ir eksporto kreditavimo draudimą; renovaciją (visuomeninių pastatų ir gyvenamųjų namų); ES Struktūrinių fondų lėšų panaudojimą.

Nacionalinis susitarimas, kurį 2009 m. spalio 29 d. pasirašė šalys, įskaitant kelias profesines sąjungas, atstovaujančias daugiau negu 350 000 žmonių ir 5 500 įmonių, pritarė fiskalinės drausmės ir ekonomikos skatinimo planui. Šalys susitarė siekti biudžeto deficitą sumažinti daugiau negu nustatyta euro įvedimui 3 procentų BVP riba, vidutiniškai 10 procentų sumažinti valstybės tarnautojų atlyginimus, sumažinti pensijas ir motinystės pašalpas, nuo 20 iki 15 procentų sumažinti pelno mokestį, pradėti plataus masto viešo ir privataus sektorių partnerystę, supaprastinti administracines procedūras įmonėms pasinaudoti ES struktūriniais fondais ir suteikti lengvatines paskolas pradedantiems verslų.

Iš visų dabartinių Nacionalinių strateginių dokumentų pagrindinis yra valstybės pažangos strategija **Lietuva 2030**, patvirtinta Lietuvos Respublikos Seimo 2012 m. gegužės mėn. (Lietuvos Respublikos Seimas 2012-06-15). Strategijos Lietuva 2030 rengimą koordinavo Nacionalinės strategijos komitetas, įkurtas 2010 m. Strategijos Lietuva 2030 prioritetai yra glaudžiai susiję su Lietuvos Respublikos Penkioliktosios vyriausybės veiklos programa. Strategijos esmė trys pagrindinės pažangos sritys – sumani visuomenė, sumani ekonomika ir sumanus valdymas – ir centre yra atviras, kūrybiškas ir atsakingas pilietis. Visas šias sritis aprėpia švari bei saugi aplinka ir darni plėtra. Strategija Lietuva 2030 pabrėžia dinamiškumą, gebėjimą mokytis, kūrybiškumą ir efektyvų strategijos prioritetų įgyvendinimą (Kubilius 2010).

Prioritetinėmis laikomos šios sritys: (1) esminės aukštojo mokslo ir MTEP reformos: studijų finansavimas grindžiamas konkurencija rinkoje, universitetų autonomija ir studentų galimybės rinktis, verslo ir valdžios bendradarbiavimas; (2) žinojimo

¹ Vadinamosios socialinės rizikos šeimos yra specifinės šeimos, kurios gana populiarios Lietuvos socialinės apsaugos sistemoje. Pagal Vaiko teisių apsaugos tarnybos suformuluotą apibrėžimą, šioms šeimoms stinga socialinių įgūdžių, jose smurtauja prieš vaikus, piktnaudžiaujama alkoholiu ir pan. Šių šeimų nereikia painioti su nepasiturinčiomis šeimomis, kitaip šeimomis, kurios gyvena žemiau skurdo rizikos lygio.

infrastruktūros plėtra (2009-2010): didelės ES fondų investicijos (10 proc.) į du pažangiausius aukštųjų technologijų klasterius prie Vilniaus ir Kauno universitetų; (3) šiuolaikiškos finansinės ir teisinės sistemos inovatyviai ekonomikai sukūrimas (2009-2012); rizikos kapitalas, verslo angelai, intelektinės nuosavybės teisės ir t.t.; (4) „medžiojimas“ tiesioginių užsienio investicijų į aukštųjų technologijų šakas.

Socialinė atskirtis strategijoje minima tris kartus: strategijos įgyvendinimas reikalauja aktyvaus visos visuomenės įsitraukimo, priešingu atveju nepavyks įveikti socialinės atskirties, visuomenės uždarmo; žmonės turi pripažinti socialiai atskirtųjų teises ir turi pareigą padėti pažeidžiamiems žmonėms, jų nestigmatizuoti, nekliauti jiems etikečių ir skatinti socialinę įtrauktį; siekiant sumažinti socialinę atskirtį, žmonės turi aktyviai dalyvauti nacionalinėse skurdo mažinimo programose.

Kitas svarbus dokumentas buvo **Lietuvos konvergencijos programa 2012** (Lietuvos Vyriausybė 2011 m. balandžio 25 d.). Siekiant toliau konsoliduoti viešuosius finansus Konvergencijos programa nustatė šiuos makroekonominės politikos prioritetus: (1) derinti vykdomą fiskalinę politiką su socialinės politikos prioritetais; (2) skatinti toliau vykdyti pradėtas energetikos reformas; (3) toliau vykdyti ilgalaikį valdžios sektoriaus finansų tvarumą užtikrinančią pensijų sistemos reformą; (4) sudaryti palankias sąlygas didinti darbo našumą, ekonomikos konkurencingumą, pritraukti daugiau tiesioginių užsienio investicijų, sėkmingai įgyvendinti ES sanglaudos politiką; (5) didinti pasitikėjimą ilgalaikiu valdžios sektoriaus finansų tvarumu ir ilgalaikėmis ūkio plėtrą užtikrinančiomis fiskalinės drausmės taisyklėmis, vykdyti sveikatos sistemos reformą; (6) didinti pasitikėjimą ilgalaikiu valdžios sektoriaus finansų tvarumu ir tobulinti Lietuvos Respublikos valstybės biudžeto vidutinio laikotarpio planavimo sistemą; (7) įgyvendinant Lietuvos Respublikos Vyriausybės programoje numatytas struktūrines reformas, pirmenybę teikti toms priemonėms, kurios leistų veiksmingai sumažinti Lietuvos ūkio priklausomybę nuo importinių prekių ir neprarasti produktyvumo; mokestinėmis priemonėmis skatinti mažinti oro taršą ir energetinę priklausomybę nuo iškastinio kuro; (8) gerinti mokesčių administravimą ir mažinti šešėlinės ekonomikos mastą.

Įgyvendinant biudžeto konsolidavimo priemones, viešųjų išlaidų dalis Lietuvoje (proc. BVP) tebėra nedidelė, lyginant su kitomis ES valstybėmis narėmis. Remiantis Statistikos departamento duomenimis, viešosios išlaidos Lietuvoje 2010 m. sumažėjo iki 40,9 proc. BVP (2009 m. šis rodiklis buvo 43,6 proc. BVP).² Įgyvendinant Lietuvos Respublikos Fiskalinės drausmės įstatymo nuostatas, susijusias su išlaidų apribojimu, bendros valdžios išlaidos turėtų sumažėti iki 30,1 proc. BVP 2015 m. (žr. 1.1 lentelę) (Lietuvos Vyriausybė 2011 balandžio 25 d.: 32).

Lietuvos Konvergencijos programa numato tolesnius veiksmus, atitinkančius biudžeto konsolidavimo ir išlaidų mažinimo programą bei griežto taupymo priemones ir iš to išplaukiantį išlaidų, skirtų socialinei apsaugai, mažėjimą.

2 Tai apima lėšas, gautas iš ES Struktūrinių fondų ir vyriausybės skolinimąsi.

1.1 lentelė. Viešųjų išlaidų dalis Lietuvoje (BVP proc.)

Indikatorius	BVP proc.		
	2009	2010	2015
01. Bendros valstybės paslaugos		4.6	
02. Gynyba		1.2	
03. Viešoji tvarka ir visuomenės saugumas		1.9	
04. Ekonomika		4.5	
05. Aplinkos apsauga		1.4	
06. Būstas ir komunalinis ūkis		0.3	
07. Sveikatos priežiūra		5.5	
08. Poilsis, kultūra, religija		1.0	
09. Švietimas		6.1	
10. Socialinė apsauga		14.5	
Visos išlaidos	43.6	40.9	30.1

Šaltinis: Lietuvos konvergencijos programa 2012

Vyriausybės veiksmus teigiamai įvertino Tarptautinis valiutos fondas (toliau – TVF). Žemiau išvardyti prioritetai, kuriuos akcentavo TVF paskutinės misijos metu, jau yra įtraukti į Lietuvos Vyriausybės darbotvarkę. TVF palaiko šiuos pokyčius: „Tarp pagrindinių prioritetų yra tolesnė pensijų reforma, kuri atitiktų demografinės struktūros kitimo tendencijas, fiskalinės reformos, siekiant užtikrinti, kad fiskalinė politika suvaidintų stabilizuojantį vaidmenį ekonominio sunkmečio metu ir energetikos sektoriaus reformos, kuri leistų sumažinti kainas. Labai svarbu užtikrinti, kad mažai uždirbantys darbuotojai gautų stabilius atlyginimus. Dėl šios priežasties mes palaikome nežymų minimalios algos augimą, kartu numatant priemones, šalinančias kliūtis darbo vietų kūrimui“ (TVF 2012).

Būtina parengti specialiąsias priemones tam atvejui, jei atsirastų biudžeto deficitas arba išlaidos viršytų nustatytą ribą. Valdžia turėtų pasirinkti išlaidų mažinimo priemones, tačiau būtina apsaugoti pažeidžiamas grupes. Tolesnis biudžeto deficito mažinimas 1 proc. per metus yra normalus ir reikės papildomų fiskalinių priemonių. Turint omenyje, kad lig šiol didžioji dalis konsolidavimo vyko per išlaidų ribojimą, reikėtų pasvarstyti pajamų didinimo priemones. Tai galėtų būti nekilnojamojo turto ir transporto priemonių apmokestinimas, kuris yra progresinis ir mažiau iškreipiantis už kitus mokesčius (žr. TVF 2012).

1.1 Bendras strateginis požiūris

Pirmieji du dokumentai, kurie tiesiogiai siejasi su socialinės atskirties ir socialinės įtraukties klausimais ir apima 2008 m. Rekomendacijų įgyvendinimo laikotarpį, buvo parengti 2008 m. Tai (1) Nacionalinis pranešimas apie Lietuvos socialinės apsaugos ir socialinės aprėpties strategijas 2008-2010 (toliau NP-SASAS); (2) Nacionalinė Lisabonos strategijos įgyvendinimo programa 2008-2010 (toliau NPP/2008-2010). Šie dokumentai, taip pat ir Nacionalinė Reformų darbotvarkė 2011 (toliau NRD/2011) ir Nacionalinė reformų darbotvarkė 2012 (toliau NRD/2012), yra glaudžiai susieti su ES socialinės politikos prioritetais.

NRD/2011 ir NRD/2012 dalys apie integracinį ekonomikos augimą yra identiškos. Vadinas, yra manoma, jog socialinės atskirties problemos ir priemonės socialinei įtraukčiai skatinti per trumpą laiką nepakito.

Remiantis NP-SASAS, Lietuva įvardijo šiuos prioritetinius nacionalinės socialinės įtraukties politikos 2008-2010 tikslus:

- 1) vaikų skurdo panaikinimas ir paramos šeimai stiprinimas,
- 2) dalyvavimo darbo rinkoje plėtimas,
- 3) paslaugų prieinamumo gerinimas.

NRP/2011 apibrėžtos prioritetinės veiklos kryptys užimtumo ir socialinės įtraukties srityje. Siekiant didinti užimtumą, Lietuva numatė šias prioritetines veiksmų kryptis:

- skatinti darbo vietų kūrimą ir darbo vietų paklausą;
- aprūpinti darbo vietas reikiamos kvalifikacijos darbo jėga;
- formuoti įtraukią darbo rinką;
- užtikrinti galimybes derinti šeimos ir darbo įsipareigojimus.

Mažinant socialinę atskirtį, Lietuva numatė šias prioritetines veiksmų kryptis:

- didinti galimybes socialiai pažeidžiamoms visuomenės grupėms dalyvauti darbo rinkoje;
- tobulinti asmens, visuomenės ir rinkos poreikius atitinkančią švietimo, pagalbos ir paslaugų sistemą socialiai pažeidžiamų visuomenės grupių prevencijai;
- įgyvendinant Jungtinių Tautų neįgaliųjų teisių konvencijos nuostatas, vykdyti specialias priemones, sudarančias galimybę gerinti neįgaliųjų padėtį socialinės ir sveikatos apsaugos, užimtumo, švietimo, aplinkos prieinamumo ir kitose srityse;
- gerinti kokybiškų socialinių paslaugų prieinamumą ir plėtrą kuo plačiau įtraukiant nevyriausybinės organizacijas užtikrinant jų sukurtų inovacijų socialinės integracijos srityje perkėlimą į valstybės praktiką;
- sukurti pakankamas pajamas užtikrinančią ir finansiškai stabilią socialinės apsaugos išmokų sistemą ir vykdyti pensijų sistemos reformą siekiant, kad sistema būtų tvari, skaidri ir adekvati;
- pagerinti socialiai pažeidžiamų grupių aprūpinimo būstu galimybes.

Abiejuose dokumentuose išdėstyti prioritetiniai veiksmai apima kiekvieną iš trijų aktyvios socialinės įtraukties aspektų. Vis dėlto neaišku, koks yra jų bendras poveikis socialiai pažeidžiamų žmonių socialinei ir ekonominei integracijai, ir koks yra jų tarpusavio santykis.

1.2 Integruotas įgyvendinimas

Per laikotarpį nuo 2008 m. nebuvo priimta politinių sprendimų, kuriuos būtų galima sieti su trijų aktyvios socialinės įtraukties aspektų (piniginė socialinė parama nepasiturintiems, darbo rinkos priemonės ir socialinės paslaugos) sąveika. Iki 2012 m. ryšys tarp socialinės paramos priemonių ir darbo rinkos priemonių buvo vienpusis. Formalus registravimas Lietuvos darbo biržoje ir iš to išplaukiantis dalyvavimas Lietuvos darbo biržos siūlomose darbo rinkos priemonėse buvo būtina sąlyga, norint gauti socialines pašalpas.

Nuo 2012 m. buvo toliau mokama dalis socialinės pašalpos įsidarbinusiems ilgalaikiams bedarbiams, t.y., asmenims, užregistruotiems teritorinėje darbo biržoje paskutinius 12 mėnesių. Ši socialinė pašalpa mokama šešis mėnesius, jeigu asmuo įsidarbina ir per mėnesį uždirba ne daugiau kaip dviejų minimalių algų dydžio atlyginimą. Šiuo atveju socialinė pašalpa atlieka papildomos paskatos grįžti į darbo rinką vaidmenį. Pagrindiniai tikslai, kurių siekiama šia naujove, yra (1) išsaugoti paskatas dirbti, (2) sumažinti skurdo spąstus. Šią priemonę galima laikyti pozityviu dviejų socialinės politikos aspektu sąveikos pavyzdžiu.

Kadangi nepriklausomai nuo šeimos turto ir pajamų šeimai mokamos išmokos buvo panaikintos, skurdo spąstų rizika išaugo ir sumažėjo paskatų dirbti. Dėl to nepriklausomai nuo turto ir pajamų mokamos pašalpos šeimai panaikinimą galima laikyti socialinės politikos priemone, kuri nepadeda siekti integravimosi į darbo rinką politikos tikslų. Tuo pat metu socialinių pašalpų vaidmuo didėja.

1.3 Vertikalus politikos koordinavimas

Nuo 2008 m. vertikalios politikos koordinavimo srityje įvyko šie pasikeitimai:

1. Iki 2010 m. liepos 1 d. Lietuva buvo administruojama ir apskričių lygiu. 10 apskričių viršininkai buvo centrinės valdžios paskirti Vyriausybės atstovai apibrėžtose teritorijose. Po administravimo reformos apskričių lygmens neliko. Kadangi apskričių administracijos valdė didelę dalį ilgalaikės globos įstaigų, šių institucijų pavaldumas pasikeitė. 8 seniems žmonėms skirtų globos įstaigos buvo perduotos savivaldybėms; kitos 23 socialinės globos įstaigos, skirtos suaugusiems asmenims su negalia, pateko Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos žinion. Šiuo metu Socialinių paslaugų priežiūros departamentas prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos administruoja 23 socialinės globos įstaigas, skirtas suaugusiems asmenims su negalia. Departamentas taip pat prižiūri kitas šalies socialines paslaugas teikiančias įstaigas ir reguliariai vertina jų veiklą. Taigi jei socialinės globos įstaigos, skirtos suaugusiems asmenims su negalia, buvo centralizuotos, tai seniems žmonėms skirtų globos įstaigų administravimas buvo decentralizuotas ir jos pateko į savivaldybių žinion.
2. Paprastai socialines pašalpas gyventojams visos savivaldybės mokėjo iš tikslinių subsidijų, kurios joms buvo skiriamos iš nacionalinio biudžeto. Tačiau nuo 2012 m. sausio mėn. 5 savivaldybėse (Akmenės rajono, Panevėžio rajono, Radviliškio rajono, Raseinių rajono ir Šilalės rajono) funkcija skirti socialinę paramą buvo perduota savivaldybių administracijai. Piniginė socialinė parama finansuojama iš savivaldybės biudžeto lėšų. Lėšos piniginei socialinei paramai skiriamos vadovaujantis atitinkamų metų valstybės biudžeto ir savivaldybių biudžetų finansinių rodiklių patvirtinimo įstatymu. Lėšų piniginei socialinei paramai finansuoti suma 2012–2014 metams buvo skiriama 2011 metų valstybės biudžeto ir savivaldybių biudžetų finansinių rodiklių patvirtinimo įstatyme patvirtintos valstybės biudžeto specialiosios tikslinės dotacijos socialinėms pašalpoms ir kompensacijoms skaičiuoti ir mokėti lygio. Įvertinus konkrečias vietas sąlygas ir aplinkybes, šioms savivaldybėms buvo suteikta daugiau galių skiriant socialinę paramą (pvz., mokėti papildomą socialinę išmoką, sumažinti socialinę išmoką ir pan.).

Socialinės apsaugos ir darbo ministerija daug dėmesio skyrė apie 5 savivaldybėse pasiektus per kelis mėnesius teigiamus rezultatus. Deja, nėra atlikta nepriklausoma analizė, kaip pasikeitė socialinių pašalpų gavėjų situacija. Akcentuojama mintis, jog sumažėjo socialinių paramos gavėjų skaičius ir sutaupyta socialinėms išmokoms skiriamų lėšų. Remiantis 1.2 lentelėje pateiktais duomenimis, per pirmą 2012 m. pusmetį, lyginant su 2011 m. pirmuoju pusmečiu, socialinės paramos gavėjų skaičius

visose 5 savivaldybėse sumažėjo 10,7 proc. , o socialinėms išmokoms skirtų lėšų sumažėjo 13,8 proc. Suprantama, kad biudžeto konsolidavimo požiūriu, tai yra akivaizdus pasiekimas (iš viso 5 savivaldybės sutaupė 21,9 mln. litų), tačiau nėra duomenų, kurie leistų daryti išvadas apie šios reformos įtaką skurdo rizikos lygiui bei esamiems ir potencialiems socialinės paramos gavėjams. Socialinės apsaugos ir darbo ministras teigė, kad per kitus 10 metų daugiau savivaldybių prisijungs prie šio bandomojo projekto.

1.2 lentelė. Socialinės paramos gavėjų skaičiaus ir socialinėms išmokoms skiriamų lėšų pokyčiai 5 bandomosiose savivaldybėse (lyginant 2012 pirmąjį pusmetį su 2011 m. pirmuoju pusmečiu)

	Socialinės pašalpos gavėjų skaičius	Išlaidos socialinei pašalpai
Akmenės rajono savivaldybė	-20,5%	-26,1%
Panevėžio rajono savivaldybė	-3,0%	-6,8%
Radviliškio rajono savivaldybė	+5,3%	-1,1%
Raseinių rajono savivaldybė	-10,9%	-15,6%
Šilalės rajono savivaldybė	-31,8%	-36,4%
Vidutiniškai	-10,7%	-15,5%

Šaltinis: BNS (2012-08-22)

Kitas Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos žingsnis buvo Socialinės pagalbos tarnybos sukūrimas. Nuo 2012 m. birželio 28 d. mobili Socialinės pagalbos tarnyba, į kurią įeina Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos, Lietuvos darbo biržos, Valstybinės darbo inspekcijos ir Negalios ir darbingumo nustatymo tarnybos specialistai, pradėjo lankyti savivaldybes. Socialinės pagalbos tarnyba lanko savivaldybes ir kontroliuoja, kaip įgyvendinamos griežtesnės socialinės piniginės paramos skyrimo priemonės. Vizitai organizuojami kas savaitę iš anksto savivaldybių apie juos neinformuojant.

Lietuvos Respublikos Vaiko teisių kontrolierė E. Žiobienė atkreipė dėmesį į Vaiko teisių apsaugos tarnybų decentralizaciją, kurią koordinuoja Socialinės apsaugos ir darbo ministerija³.

³ Lietuvos respublikos Vaiko teisių apsaugos kontrolierė Edita Žiobienė teigia, kad dabar, kai vaiko teisių apsaugos funkcija buvo perduota savivaldybėms, 60 savivaldybių sprendžiant vaiko teisių problemas, taiko skirtingas praktikas, kurios kartais apima netgi teises praktikas arba teismo sprendimus. Labai dažnai į vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus rekomendacijas net neatsižvelgiama. „Pasitaiko keistų atvejų. Antai jeigu vaikas gyvena vienoje savivaldybėje, o registruotas kitoje, tai vaiko teises gina Vaiko teisių apsaugos tarnyba tos savivaldybės, kur vaikas registruotas. Kartais abiejų savivaldybių vaiko teisių apsaugos tarnybos negali susitarti, kuri tarnyba atstovauja vaiko teisėms ir teisėtiems interesams. Kadangi Vaiko teisių apsaugos tarnybos yra kontroliuojamos savivaldybės, Vaiko teisių kontrolieriaus įtaka yra labai ribota. Tokia sistema sudaro galimybes Vaiko teisių apsaugos tarnyboms išvengti atsakomybės.“ (Kolisova 2012)

2. Įgyvendintų arba planuojamų priemonių, kurios apima tris aktyvios įtraukties aspektus, apibūdinimas ir vertinimas

2.1 Adekvati piniginė parama

Socialinės politikos strateginiai prioritetai ir priemonės buvo glaudžiai susiję su 2008 m. suformuotos dešinėsios vyriausybės veiklos programoje numatytais prioritetais. Strateginių prioritetų ir priemonių pokyčius galima suskirstyti į tris grupes.

Pirmai grupei priskirtini prioritetai ir priemonės, atspindintys oficialų ekonominės krizės pripažinimą ir sutapantys su **Biudžeto konsolidavimo priemonėmis**, kurios reiškė esminius biudžeto išlaidų apkarpymus (viešojo sektoriaus atlyginimų, socialinių pašalpų (motinystės, negalios, pensijos ir pan.) ir apskritai viešojo sektoriaus išlaidų mažinimą. Antra prioritetų ir priemonių grupė atspindėjo **ekonomikos atsigavimą po krizės**. Tai reiškia dalinį ankstesnio lygio socialinės apsaugos atkūrimą. Trečioji grupė susijusi su keliomis **naujovėmis**, kurias lėmė siekis gerinti socialinės apsaugos sistemą. Bent dalis šių naujovių labiau atitinka 2008 m. Komisijos Rekomendacijas.

2.1.1 Priemonės, susijusios su Biudžeto konsolidavimo priemonėmis ir Nacionaliniu susitarimu

Socialinio draudimo senatvės ir netekto darbingumo pensijos buvo sumažintos progresyviai. Vidutinė pensija 2009 m. siekė 830 litų ir buvo sumažinta 40 litų arba 5 procentais. Žemiausia riba buvo 650 litų.

Tam tikri sumažinimai buvo įvesti dirbantiems pensininkams, kuriems iki tol buvo mokama visa pensija be jokių apribojimų.

Keleto tipų ne socialinio draudimo valstybinės pensijos, taip pat socialinio draudimo našlių pensijos, kurios paprastai mokamos greta socialinio draudimo senatvės arba neįgalumo pensijų, taip pat buvo sumažintos. Be to, buvo sumažintos ir specialios socialinės globos kompensacijos sunkių negalių turintiems asmenims. Pašalpos buvo mažinamos progresyviai nuo 5 iki 20 procentų (70 litų pašalpos sumažintos 5 proc., 200 litų pašalpa – 10 proc. ir daugiau negu 1800 litų siekiančios išmokos – 20 proc.). Gaunantiems ir socialinio draudimo, ir valstybinę pensiją abiejų pensijų sumos lubos taip pat sumažėjo nuo 1,5 vidutinio atlyginimo iki 1,3 vidutinio atlyginimo.

Motinystės (tėvystės) pašalpa nuo 2010 m. sausio 1 d. buvo sumažinta 10 proc. ir sudarė 90 proc. buvusio atlyginimo. Toks sumažinimas palietė vaiko auginimą iki vienerių metų. Antrais metais pašalpa buvo mažinama 25 proc. ir sudarė 75 proc. ankstesnio atlyginimo. Tai nebuvo taikoma mažesnėms negu 670 litų pajamoms. Nuo 2011 m. sausio 1 d. dar buvo sumažinta dar labiau, atitinkamai iki 85 proc. ir 60 proc.

Draudimo stažas, kuris yra būtinas, norint gauti motinystės socialinio draudimo pašalpą, buvo pailgintas iki 9 mėnesių per paskutinius 24 mėnesius (nuo 2009 m. liepos 1 d.) ir vėliau (nuo 2009 m. rugsėjo 1 d.) iki 12 mėnesių. Taip buvo daroma siekiant sumažinti piktnaudžiavimą motinystės pašalpomis. Tais pačiais argumentais grindžiant, ligos pašalpos kompensavimas iš valstybinio socialinio draudimo buvo sumažintas nuo 85 proc. iki 40 proc. atlyginimo už pirmą ligos savaitę, toliau mokant 80 proc. atlyginimo. Be to, nuspręsta nebemokėti ligos pašalpos praėjus 5 dienoms po atleidimo iš darbo.

Visų trumpalaikių socialinio draudimo išmokų (ligos, motinystės, nelaimingo atsitikimo darbe) lubos buvo sumažintos nuo 7450 litų iki 5962 litų.

Iki 2009 m. sausio 1 d. išmokos vaikui buvo mokamos visiems vaikams iki 18 metų. Prieš tai buvo mokamos iki 14 metų. Šis sprendimas buvo priimtas 2008 m. viduryje,

iki krizės. Esant milžiniškam biudžeto deficitui, Vyriausybė nutarė nuo 2009 m. kovo 1 d. mokėti vaiko išmokas šeimoms auginančioms vieną arba du vaikus, įvertinus šeimos pajamas ir turtą. Išmokos vaikui skiriamos, jeigu šeimos pajamos neviršija 3 valstybės remiamų pajamų dydžio (1050 Lt). Nuo 2010 m. vyriausybė nutarė pajamų dydį sumažinti dvigubai (525 Lt) ir mokėti 52 Lt pašalpas tik toms šeimoms, kurios augina vaikus iki 18 metų.

Nuo 2010 m. sausio 1 d. transporto išlaidų kompensacijos neįgaliems žmonėms buvo panaikintos. Kompensacijos dydis 32,5 litų per mėnesį.

Pradinių klasių mokiniams iš nepasiturinčių šeimų teikiamas maitinimas mokykloje dukart per dieną (pusryčiai ir priešpiečiai). Nuo 2010 m. sausio 1 d. nemokami pusryčiai mokiniams buvo panaikinti, o sutaupyti pinigai leido padidinti gaunančiųjų pietus skaičių.

Iš valstybinio socialinio draudimo fondo į privačius pensijų fondus pervedamų pinigų dalis nuo 2009 m. sausio 1 d. buvo sumažinta nuo 5,5 proc. nuo visų socialinio draudimo įmokų iki 3 proc., o nuo 2009 m. liepos 1 d. iki 2 proc. Taip pasielgta dėl vis didėjančio socialinio draudimo fondo deficito. Be to, vyriausybė suteikė paskolą socialinio draudimo fondui šiam deficitui padengti.

Seimo sprendimu, privalomojo socialinio draudimo mokestis buvo taikomas kelioms grupėms savarankišką dirbančių žmonių, kurie anksčiau nebuvo socialiai draudžiami. Rezultatus galima vertinti prieštarai. Taip įtraukiama daugiau žmonių ir sumokama daugiau įmokų į socialinio draudimo fondą. Tai svarbu Sodros mokumui krizės metu. Tačiau savarankiškai besiverčiantiems žmonėms tuo metu, kai paklausa jų paslaugoms mažėja, tai yra papildoma našta.

Nuo 2009 m. savarankiškai dirbantys asmenys, išskyrus individualių įmonių savininkus, mažųjų bendrijų narius, tikrųjų ir komanditinių ūkinių bendrijų tikruosius narius bei tuos, kurie verčiasi individualia veikla turėdami verslo liudijimus, privalomai draudžiami pensijų socialiniu draudimu pagrindinei ir papildomai pensijos dalims, ligos ir motinystės socialiniu draudimu, kai draudžiama tik motinystės, tėvystės ir motinystės (tėvystės) išmokoms gauti.

Turint omenyje Vyriausybės strateginį požiūrį, mažėjant biudžeto pajamoms, kontroliuoti viešuosius finansus, Vyriausybė pirmiausia stengėsi sumažintas socialinio draudimo išmokas mokėti laiku. Pagrindinis socialinės apsaugos uždavinys buvo sumažinti socialines išlaidas ir perskirstyti kai kurias socialines pašalpas. Buvo skelbiama, kad socialinės išmokos bus mažinamos progresyviai, t.y., didesnės socialinės išmokos bus mažinamos didesniu procentu, taip pat bus nustatytas tam tiktas minimalus išmokų dydis, kuris nebus keičiamas.

2.1.2 Pokyčiai, susiję su atsigavimu po krizės

Nuo 2012 m. sausio 1 d. valstybinės socialinio draudimo senatvės, netekto darbingumo (neįgalumo), nukentėjusių asmenų ir našlaičių pensijos, kurios dėl krizės 2010-2011 m. buvo sumažintos, buvo atstatytos į iki krizės buvusį lygį. Pensijos buvo atstatytos ir dirbantiems, ir nedirbantiems senatvės pensiją gaunantiems pensininkams. Pensijos į ikikrizinį lygį buvo atstatytos 44 7000 senatvės pensininkų, apie 86 000 netekusių darbingumo pensininkų ir maždaug 239 300 nukentėjusių asmenų ir našlaičių pensijų gavėjams.

Tačiau Laikinojo socialinių išmokų perskaičiavimo ir mokėjimo įstatymo nuostatos, liečiančios valstybines pensijas ir kompensacijas, liko galioti iki 2012 gruodžio 31 d. Tai reiškia, kad valstybinės pensijos ir įvairios išmokos, tokios kaip rentos, socialinės ir slaugos pašalpos liko sumažintos.

Patvirtintas didesnis draudžiamųjų pajamų dydis. Nuo 2012 m. einamųjų metų draudžiamųjų pajamų dydis sudarė 1 488 litus. Šis dydis naudojamas, apskaičiuojant

daugelį socialinio draudimo išmokų. Nuo 2012 m. Vyriausybė nutarė atstatyti einamųjų metų draudžiamųjų pajamų dydį į 2009 m. lygį, t.y., 1488 litų. Dėl sunkmečio 2010-2011 m., taikant Laikinojo socialinių išmokų perskaičiavimo įstatymo nuostatas, einamųjų metų draudžiamosios pajamos sudarė 1170 litų. Nuo šio dydžio priklauso daugelis socialinio draudimo išmokų: senatvės, netekto darbingumo pensijų dydis, motinystės, tėvystės, motinystės (tėvystės), ligos pašalpų maksimali ir minimali riba, nedarbo išmokos maksimali riba ir kt.

2.1.3 Pokyčiai, susiję su naujovėmis socialinės politikos srityje

Kaip jau buvo minėta, 5 savivaldybėms (Akmenės rajono, Panevėžio rajono, Radviliškio rajono, Raseinių rajono ir Šilalės rajono) buvo perduota socialinės piniginės paramos nepasiturintiems gyventojams skyrimo funkcija. Įvertinus konkrečias vietas sąlygas ir aplinkybes, šios savivaldybės įgijo daugiau galių skirstant piniginę socialinę paramą nepasiturintiems gyventojams (pvz. mokėti papildomą socialinę pašalpą, sumažinti piniginės socialinės paramos dydį ir t.t.).

Manome, kad šie pokyčiai gali susilpninti socialinę apsaugą, kuri gana efektyviai veikė krizės metu. Decentralizacija sustiprins vietos veikėjų, kuriems dažnai stinga kompetencijos, vaidmenį. Kita vertus, savivaldybės ne visuomet yra linkusios socialinės politikos klausimus laikyti prioritetiniais. Bet kuriuo atveju šią naują būtiną atidžiai išanalizuoti ir įvertinti.

Siekiant sustiprinti bendruomenių vaidmenį, daugiau galių suteikiama savivaldai, bendruomenėms ir šeimai. Iš Vietos bendruomenių savivaldos programos 8 mln. litų buvo skirta socialiniams projektams, kuriuos vykdė bendruomenių organizacijos. Tačiau lyginant su LEADER PLUS biudžetu, kuris siekia beveik 500 mln. vietos bendruomenių poreikiams, 8 mln. litų parama atrodo labai kukli.

Nuo 2012 m. sausio 1 d. maksimali motinystės (tėvystės) atostogų trukmė ir pašalpos dydis tapo pasirenkamas. Pašalpos gavėjas gali rinktis vienerių arba dvejų metų atostogas. Pasirinkus vienerių metų vaiko priežiūros atostogas, kompensacija siekia 100 proc., o pasirinkus dvejų metų vaiko auginimo atostogas pirmais vaiko priežiūros metais mokama 70 proc., o antrais metais 40 proc. kompensacija. Antrais metais leidžiama dirbti ir gauti visą pašalpą.

Ši naujovė sudaro lankstesnes galimybes ir palankesnes sąlygas grįžti į darbo rinką ir atitinka priemones, kurios didina įsitraukimą į darbo rinką.

Išmokos už vaikus yra mokamos kas mėnesį šeimoms, auginančioms vieną ir daugiau vaikų. Išmokos dydis apskaičiuojamas, atsižvelgiant į minimalų gyvenimo lygį ir priklauso nuo šeimoje augančių vaikų skaičiaus ir amžiaus. Išmokos dydis yra 52 litai. Nuo 2009 m. kovo 1 d. išmoka šeimoms auginančioms vieną arba du vaikus nuo 3 iki 18 metų arba iki 21 metų, jeigu mokosi, skiriama įvertinus šeimos pajamas ir turtą. Nuo 2010 m. sausio 1 d., remiantis Laikiniu socialinių išmokų perskaičiavimo ir mokėjimo įstatymu buvo sugriežtinta skyrimo tvarka. Šie apribojimai galioja toliau ir nuo 2012 m. sausio 1 d. šeimoms, auginančioms vieną arba du vaikus iki 3 metų, taip pat teisė gauti pašalpą atsižvelgiant į šeimos pajamas.

Šis pasikeitimas atitinka biudžeto konsolidavimo priemones ir gali padaugėti vaikų auginančių šeimų, patiriančių skurdo riziką.

Iki 2012 m. sausio 1d. teisę į socialinę piniginę paramą tyrėjo tik tie asmenys, kuriems daugiau negu 18 m., kurie, jeigu jie ne mažiau kaip 6 mėn. buvo registruoti teritorinėje darbo biržoje. Nuo 2012 m. sausio 1d. šis reikalavimas buvo panaikintas, ir dabar kreiptis dėl socialinės piniginės paramos galima iškart po užsiregistravimo teritorinėje darbo biržoje.

Dėl šio pokyčio padidės nepasiturinčių bedarbių pajamos.

2012 m. pradėta mokėti papildomas pašalpas ilgalaikiams bedarbiams, t.y., asmenims, kurie buvo registruoti teritorinėje darbo biržoje paskutinius 12 mėnesių. Pašalpa mokama šešis mėnesius, jei asmuo įsidarbina ir uždirba kas mėnesį ne mažiau kaip 50 proc. minimalios algos ir ne daugiau kaip du minimalius atlyginimus. Išmokos dydis sudaro 50 proc. socialinės pašalpos, kurią gaudavo iki įsidarbinimo.

Šis pakeitimas turėtų skatinti dirbti ir atitinka priemones, kurios didina įsitraukimą į darbo rinką.

Nuo 2012 m. sausio 1d. buvo panaikintas reikalavimas 12 mėnesių registruotis teritorinėje darbo biržoje, norint gauti išankstinę senatvės pensiją.

Šis panaikinimas supaprastina galimybę gauti išankstinę senatvės pensiją. Norinčių gauti išankstinę senatvės pensiją gali padaugėti. Kadangi socialinės pašalpos yra gana mažos, tai galima laikyti priemone, leidžiančia trumpuoju laikotarpiu sumažinti skurdo riziką tarp ikipensinio amžiaus žmonių. Tačiau būtina turėti galvoje, kad išėjus į pensiją anksčiau, socialinio draudimo senatvės pensijos sumažėja 0,4 proc. per kiekvieną išankstinės pensijos mėnesį. Dėl išankstinės senatvės pensijos skyrimo galima kreiptis likus 50 mėnesių iki pensinio amžiaus. Tai reiškia, kad nusprendusiems pasinaudoti išankstine pensija, socialinio draudimo senatvės pensija gali sumažėti 20 proc. Kadangi žmonių, sulaukusių 60 metų, vidutiniška tolesnio gyvenimo trukmė yra 19,7 metų (16,22 metų vyrų ir 22,31 moterų), tai reiškia, kad dėl šios priemonės ilguoju laikotarpiu padidės skurdo rizikos lygis tarp pensininkų, nusprendusių pasinaudoti išankstine senatvės pensija, ir sumažės valstybinio socialinio draudimo fondo biudžeto išlaidos. Taigi sąlygų pageidaujantiems gauti išankstinę senatvės pensiją palengvinimas atitinka griežto taupymo priemonių reikalavimus.

Nuo 2012 metų sausio 1 dienos, skirstant socialines pašalpas, buvo pradėtas taikyti masto ekonomijos principas. Įsigaliojus 2011 metų gruodžio mėnesio Piniginės socialinės paramos nepasiturintiems gyventojams įstatymo pataisoms socialinės pašalpos dydis bendrai gyvenantiems asmenims, turintiems teisę ją gauti, įskaitant atvejus, kai socialinė pašalpa skiriama tik vaikui (įvaikiui) ar vaikams (įvaikiams), sudaro:

1. pirmam bendrai gyvenančiam asmeniui – 100 procentų skirtumo tarp valstybės remiamų pajamų dydžio vienam iš bendrai gyvenančių asmenų ir vidutinių bendrai gyvenančių asmenų pajamų vienam iš bendrai gyvenančių asmenų per mėnesį;
2. antram bendrai gyvenančiam asmeniui – 80 procentų skirtumo tarp valstybės remiamų pajamų dydžio vienam iš bendrai gyvenančių asmenų ir vidutinių bendrai gyvenančių asmenų pajamų vienam iš bendrai gyvenančių asmenų per mėnesį;
3. trečiam ir paskesniems bendrai gyvenantiems asmenims – 70 procentų skirtumo tarp valstybės remiamų pajamų dydžio vienam iš bendrai gyvenančių asmenų ir vidutinių bendrai gyvenančių asmenų pajamų vienam iš bendrai gyvenančių asmenų per mėnesį.

Laikome, kad masto ekonomijos principo taikymas atitinka socialinio teisingumo principus.

Tos pačios įstatymo pataisos numatė ir socialinės pašalpos mažinimą:

1. gaunančiam (gaunantiems) socialinę pašalpą nuo 36 mėnesių iki 48 mėnesių – socialinės pašalpos dydis bendrai gyvenantiems asmenims arba vienam gyvenančiam asmeniui mažinamas 20 procentų;

2. gaunančiam (gaunantiems) socialinę pašalpą nuo 48 mėnesių iki 60 mėnesių – socialinės pašalpos dydis bendrai gyvenantiems asmenims arba vienam gyvenančiam asmeniui mažinamas 30 procentų;
3. gaunančiam (gaunantiems) socialinę pašalpą ilgiau kaip 60 mėnesių – socialinės pašalpos dydis bendrai gyvenantiems asmenims, auginantiems vaiką (įvaikį) ar vaikus (įvaikius), mažinamas 40 procentų; socialinė pašalpa vienam gyvenančiam asmeniui ir vaikų (įvaikių) neauginantiems bendrai gyvenantiems asmenims neskiriama.

Manome, kad nesant papildomų priemonių pašalpų mažinimas gali dar labiau marginalizuoti skurdžiau gyvenančius gyventojus.

Nuo 2012 m. palaipsniui vėlinama senatvės pensijos pradžia. Nuo 2012 metų sausio 1 dienos įsigaliojo Valstybinių socialinio draudimo pensijų įstatymo pataisos, kuriomis pradedamas palaipsniui didinti senatvės pensijos amžius. Kiekvienais kalendoriniais metais bus moterims pridedama po 4 mėnesius, vyrams – po 2 mėnesius per metus, kol 2026 metais pensijos amžius ir vyrams, ir moterims bus vienodas – 65 metai. Iki 2012 m. senatvės pensijos amžius moterims Lietuvoje buvo 60 metų, vyrams – 62 metai ir 6 mėnesiai. Ekonominis senatvės pensijos amžiaus didinimo efektas pasireikš, tiek surenkant daugiau mokesčių iš ilgiau dirbančių asmenų, tiek sutaupant lėšas pavėlinus pensijų mokėjimą. Remiantis Statistikos departamento duomenimis, 2009 m. tikėtina amžiaus trukmė 65 metų sulaukusių moterų bus 18,25 metų, vyrų – 13,38 metų.

Nuo 2012-ųjų mėnė kūrėjai privalomuoju sveikatos draudimu bus draudžiami valstybės lėšomis. Nuo 2012 sausio 1 d. įsigalioja naujos Sveikatos draudimo įstatymo nuostatos, kurios numato, kad mėnė kūrėjai negaunantys pajamų pagal autorinę sutartį ir nepriklausantys asmenims draudžiamiems valstybės lėšomis pagal Sveikatos draudimo įstatymą, nedirbantys pagal darbo (tarnybos) sutartį ar savarankiškai ir nemokantys sveikatos draudimo įmokų, privalomuoju sveikatos draudimu bus draudžiami Mėnė kūrėjų socialinės apsaugos programos lėšomis.

2.2 Įtraukimas į darbo rinką

Pagrindinė institucija, analizuojanti situaciją darbo rinkoje, yra Lietuvos darbo birža. 2.1 pav. matyti situacija darbo rinkoje žvelgiant pro Lietuvos darbo biržos langą. Skirtumai tarp registruotų darbo vietų ir užsiregistravusių bedarbių yra didžiuliai visuose Lietuvos regionuose.

2.1 paveikslas. Skirtumai tarp registruotų darbo vietų ir užsiregistravusių bedarbių pagal apskritis (2012 m. birželio 22 d.)

Registruotos darbo vietos

Užsiregistravę bedarbiai

Šaltinis: Lietuvos darbo birža

Aktyvios darbo rinkos politikos priemonės yra labai ribotos (2.1 lentelė). Per mėnesį maždaug 2 proc. darbo biržoje registruotų bedarbių yra nukreipiami į aktyvios darbo rinkos politikos priemones. Per analizuojamą laikotarpį įvyko nežymūs pakitimai: nuo 0,81 proc. 2009 m. sausio mėn. iki 2,14 proc. 2012 m. sausio mėn. 3.1 pav. matyti nežymūs svyravimai apie 2 proc.

2.1 lentelė. Registruotas nedarbas ir aktyvios darbo rinkos politikos priemonės

	2009 sausis	2010 sausis	2011 sausis	2012 sausis
Įregistruota bedarbių mėnesio pabaigoje	148927	287467	311176	239085
Įregistruota bedarbių per mėnesį	42909	32625	22554	35201
Nukreipta į aktyvias darbo rinkos priemonės (% nuo registruotų bedarbių)	0,81	2,37	2,02	2,14
Nukreipta į aktyvias darbo rinkos priemonės	1206	6799	6276	5108
Profesinis mokymas	8	1460	674	0
Profesinė rehabilitacija	32	95	46	57
Remiamas įdarbinimas	519	2581	2726	2132
Įdarbinimas subsidijuojant	3	896	716	826
Darbo įgūdžių įgijimo rėmimas	116	242	298	192
Viešieji darbai	396	1389	1655	1072
Darbo rotacija	4	54	57	42
Parama darbo vietoms steigti	64	41	28	371
Įdarbinimas į steigiamas subsidijuojamas darbo vietas	15	12	8	16
Įdarbinimas į vietas įsteigtas pagal Vietinių užimtumo iniciatyvų projektus	49	29	18	17
Savarankiško užimtumo rėmimas			2	338
Teritorinis judumas			48	45

Šaltinis: Lietuvos darbo birža

Aktyvios darbo rinkos politikos priemonių tyrimai parodė, kad „labiausiai nuskriaustieji ir mažiausiai galimybių darbo rinkoje turintys asmenys, nesulaukia jų poreikius atitinkančios pagalbos, siekdami integracijos į darbo rinką. Kita vertus, įtraukimas į priemones asmenų, patiriančių sudėtingų psichologinių ir socialinių problemų, gali susilpninti ADRP efektyvumą“ (Moskvina 2008: 20).

J. Moskvina daro išvadą, kad ADRP priemonės nėra pritaikytos, kad jas būtų galima taikyti individualiai. „Apibendrintai galima sakyti, kad ADRP priemonių įgyvendinimas atskleidė nepakankamą individualų darbą su bedarbiais ir nuoseklos pagalbos stoką“ (ten pat: 21).

Vyriausybės politika siekė supaprastinti darbuotojų atleidimo iš darbo procedūras. Darbo kodekso pakeitimai palengvino darbdaviams atleidimą iš darbo. Darbdavys gali atleisti darbuotoją, prieš mėnesį įspėjęs, jeigu toks laikotarpis yra numatytas

kolektyvinėje sutartyje. Kitu atveju apie atleidimą iš darbo darbdavys turi įspėti raštu prieš du mėnesius. Taip pat nuo vieno mėnesio iki dviejų savaičių sutrumpintas laikas, kai darbdavys turi informuoti darbuotoją apie sumažintą atlyginimą. Jeigu sutartyje nenumatyta, darbdavys neprivalo atsiskaityti su atleistu darbuotoju iš karto. Remiantis naujomis Darbo kodekso nuostatomis, darbdavys privalo atsiskaityti su darbuotoju per tris mėnesius. Anksčiau darbdavys buvo įpareigotas atsiskaityti su darbuotoju atleidimo iš darbo dieną.

Viešųjų darbų srityje priimti Užimtumo rėmimo įstatymo pakeitimai buvo orientuoti išplėsti viešųjų darbų sritį ir dalyvių sąrašą ir apibrėžti papildomus finansavimo šaltinius. Tikėtasi, kad šie pakeitimai paskatins kurti daugiau laikinų darbo vietų, padės išsaugoti darbo vietas, ir tai leis iš dalies kompensuoti darbo vietų mažėjimą. Viešųjų darbų tikslas – sudaryti galimybes ne tik neturintiems darbo žmonėms arba įspėtiems apie atleidimą iš darbo darbuotojams, bet ir darbuotojams tų įmonių, kurios patiria ekonominių sunkumų dėl priverstinių prastovų, arba dirbančių ne visą darbo dieną, įdarbintiems laikinai. Viešieji darbai buvo organizuojami ne tik vietos bendruomenės socialinei infrastruktūrai palaikyti, bet ir siekiant išsaugoti darbo vietas įmonėse, organizacijose arba kitose institucijose, nepriklausomai nuo nuosavybės formos. Viešųjų darbų trukmė negali būti ilgesnė negu 6 mėnesiai per 12 mėn. Juos organizuoja teritorinės darbo biržos kartu su savivaldybėmis ir darbdaviais. Viešuosius darbus darbdaviams subsidijuoja teritorinė darbo birža (50 proc.) ir savivaldybė (50 proc.).

Viešųjų darbų projektuose, kurie yra finansuojami iš ES struktūrinių fondų, teritorinė darbo birža subsidijuoja visą atlyginimą. Už kiekvieną įdarbintą asmenį darbdaviui mokama subsidija atlyginimui, kuris apskaičiuojamas pagal vyriausybės patvirtintą minimalų valandinį atlygį (4,85 Lt), nuo šio atlyginimo apskaičiuojamoms privalomosioms valstybinio socialinio draudimo įmokoms. Viešieji darbai gali būti derinami su profesiniu mokymu, kai bedarbis neturi būtinos kvalifikacijos arba įgūdžių, reikalingų tiems darbams atlikti ir kai jam stinga kvalifikacijos ir įgūdžių įsidarbinti pagal neterminuotą darbo sutartį, pabaigus viešuosius darbus. Be to, numatyta mokėti stipendiją darbuotojams, įspėtiems apie atleidimą iš darbo, ir dirbantiems nepilną darbo dieną.

Profesinę kvalifikaciją turintiems asmenims sudaromos galimybės greičiau susirasti darbą arba imtis individualios veiklos.

Darbdaviams, kurie remia profesinių įgūdžių įgijimą ir įdarbina žmones, yra mokamos subsidijos 50 proc. atlyginimui ir privalomoms valstybinio socialinio draudimo įmokoms. Tai negali viršyti dviejų Vyriausybės patvirtintų minimalių mėnesinių algų dydžio. Priemonės trukmė iki 3 mėnesių.

Neturintiems profesinės kvalifikacijos asmenims suteikiamos karjeros konsultavimo paslaugos, galimybės įgyti kvalifikaciją ir tobulinti profesinius įgūdžius.

Siekiant paremti darbo vietų kūrimą ir įdarbinti kitus bedarbius, ieškantiems darbo, užsiregistravusiems teritorinėje darbo biržoje, buvo organizuojamas savarankiško užimtumo rėmimas. Savarankiško užimtumo parama yra teikiama mažoms įmonėms (mažiau negu 10 žmonių) steigti. Subsidijos yra teikiamos, kai bedarbis pradeda savo verslą ne vėliau kaip po 30 mėn. nuo paskutinės registracijos teritorinėje darbo biržoje dienos, pirmąkart steigia darbo vietas iš vietos darbo biržos atsiųstų ieškančių darbo žmonių įdarbinimui. Subsidijos dydis vienos darbo vietos kūrimui negali viršyti 40 Vyriausybės patvirtintos minimalios mėnesio algos sumos. Darbdavys turi sumokėti 30 proc. darbo vietai sukurti reikiamų išlaidų ir išlaikyti sukurtą (arba pritaikytą) darbo vietą ne mažiau kaip 36 mėnesius nuo tos dienos, kai įdarbino teritorinės darbo biržos atsiųstus bedarbius.

Socialinės apsaugos ir darbo ministerija patvirtino naują Lietuvos darbo biržos struktūrą. Ekonominio sunkmečio sąlygomis ankstesnė struktūra nebuvo tinkama spręsti uždavinius, kurie keliama Lietuvos darbo biržai. Buvo numatyta Lietuvos darbo biržos darbuotojų skaičių sumažinti apie 20 proc.

Verslininkai, turintys verslo plėtojimo idėjų ir gebantys teikti visiškai naujų produktų ir paslaugų, turi galimybę kreiptis dėl finansavimo ir gauti subsidijas (iki 17 200 Lt vienos darbo vietos sukūrimui). Sutartis sudarę darbdaviai įsipareigoja panaudoti naujai įsteigtas darbo vietas įdarbinant socialiai pažeidžiamus asmenis. 2009 metais buvo gauti 167 prašymai steigti naujas darbo vietas.

Darbdaviai, pageidaujantys įdarbinti darbo patirties neturinčius jaunos žmones gali pasinaudoti Europos socialinio fondo parama. Jie gali gauti subsidijas padengti 50 proc. atlyginimo ir privalomojo valstybinio socialinio draudimo įmokų, apskaičiuojamų pagal tą atlyginimą. Šios lengvatos yra suteikiamos darbdaviams, kurie dalyvauja naujame Lietuvos darbo biržos projekte „Būk aktyvus darbo rinkoje“, ir įdarbina žmones iki 29 metų, užsiregistravusius Lietuvos darbo biržoje. Šio projekto įgyvendinimui skirta 22 mln. litų.

1. **Lengvatos darbdaviams.** Darbdaviams, kurie priima į darbą žmones, neturinčius darbo patirties, suteikiamos socialinio draudimo įmokų lengvatos. Įmokos sumažintos nuo 31 proc. iki 7,7 proc. Iki 2011-10-01 ši lengvata buvo pritaikyta maždaug 34 000 pirmą kartą įsidarbinusių asmenų. Darbdaviams, įdarbinusiems jaunos žmones (iki 29 m.), priklausomai nuo įgytos kvalifikacijos, yra mokamos subsidijos, skirtos darbo užmokesčiui (iki 6 mėn.).
2. **Verslumo skatinimo fondas.** 138 nauji verslininkai jau pasinaudojo labai mažomis paskolomis arba mikrokreditais iki 86 000 Lt., kad pradėtų savo verslą. Iš viso tokios paskolos siekia 8,44 mln. litų. Mažiausiai 5000 šalies gyventojų dalyvaus mokymuose, 1200 bus suteiktos paskolos. Iki 2015 m. 50 mln. litų planuojama gauti iš Europos socialinio fondo.
3. **Krepšelių sistema.** Siekiant sustiprinti bendradarbiavimą tarp Lietuvos darbo biržos, darbdavio ir darbuotojo, buvo įvesta krepšelių sistema. Naujas bedarbių mokymo modelis labiau atitinka darbo rinkos poreikius. Darbdavys, darbo birža ir asmuo, ieškantis darbo sudaro trišalį susitarimą, pagal kurį darbo birža iš sąrašo parenka mokymo programą, suteikiančią atitinkamą kvalifikaciją ir kompetencijas bei apmoka mokymą, o darbdavys įsipareigoja kvalifikaciją įgijusiam asmeniui suteikti atitinkamą darbą. Neturintis darbo asmuo gauna krepšėlį arba voučerį, tai yra galimybę išleisti tam tikrą suma pinigų profesiniam mokymui ir gali pasirinkti vieną iš mokymo programų. Darbuotojai yra mokomi arba perkvalifikuojami pagal darbdavio poreikius. Mokymo išlaidas padengia Lietuvos darbo birža. Darbdavys įsipareigoja įdarbinti pagal jo poreikius apmokytą asmenį. Beveik 70 įmonių įsitraukė į bandomuosius projektus. 85 proc. dalyvavusiųjų šioje programoje buvo įdarbinti.

Lietuvoje minimali mėnesinė alga yra nustatoma Vyriausybės sprendimu. Paprastai minimalią mėnesinę algą vyriausybė nustato po konsultacijų su darbdavių organizacijų ir profsąjungų atstovais Lietuvos Respublikos trišalėje taryboje. Nuo 2012 m. rugpjūčio 1 d. po ketverių metų MMA buvo padidinta 50 litų iki 850 Lt. Ta pati minimali mėnesio alga nustatyta visuose ūkio sektoriuose ir visų amžiaus grupių darbuotojus. Per paskutinį dešimtmetį MMA svyruoja apie 40 procentų nuo vidutinės algos.

Remiantis Lietuvos statistikos departamento duomenimis 2009 m. MMA arba mažiau buvo mokama 19,6 proc. šalies darbuotojų, kurių didesnę pusę sudarė nepilną darbo dieną dirbantys darbuotojai. Palyginti su 2008 m., žmonių, gaunančių MMA, padaugėjo

6,4 proc. Šį padaugėjimą lėmė atlygimų apkarpymai, kurie buvo daugelyje įmonių ir organizacijų dėl sunkios ekonominės ir finansinės situacijos.

2.3 Kokybiškų paslaugų prieinamumas

2.3.1 Sveikatos priežiūra⁴

Remiantis ekspertais, pokyčiai sveikatos priežiūros srityje buvo labai nežymūs. Sveikatos priežiūros srityje pagrindiniai tikslai per analizuojamą laikotarpį (2009-2011) liko tie patys: "nauja vaistų politika, ligoninių tinklo reorganizavimas, biudžetinių sveikatos priežiūros įstaigų reforma, to paties lygio finansavimo visuomenės sveikatos ir sveikatos priežiūros išlaikymas finansinės ir ekonominės krizės sąlygomis" (Jankauskienė ir Medaiskis 2012:19).

Sveikatos priežiūros sistemos reorganizavimo pagrindiniai principai ir sveikatos priežiūros įstaigų restruktūrizavimo programa buvo svarstomi ir priimti 2009 metais. Nacionalinė Lisabonos strategijos įgyvendinimo programa apėmė šiuos veiksmus: (1) valdymo ir finansavimo pokyčius; (2) pirminės sveikatos priežiūros, ambulatorinės priežiūros ir slaugos plėtojimą; (3) sveikatos priežiūros įstaigų restruktūrizaciją; (4) vaistų kainų politikos keitimą; (5) visuomenės sveikatos stiprinimą ir žmonių įtraukimą.

Penkioliktosios Lietuvos Respublikos Vyriausybės programoje pabrėžiami keturi tikslai: (1) reorganizuoti sveikatos priežiūros sistemą, remiantis šiuolaikine visuomenės sveikatos koncepcija bei strateginiais principais, susijusiais su Europos Sąjungos visuomenės sveikatos politika ir Pasaulinės sveikatos organizacijos strategija Sveikata Visiems 21 amžiuje; (2) siekti racialesnio visuomenės sveikatos sistemos valdymo ir finansavimo, gerinti paslaugų prieinamumą ir kokybę; (3) sukurti į pacientą orientuotą, jam palankią sveikatos priežiūros sistemą, kuri gerbtų pacientų teises, užtikrintų paslaugų kokybę ir prieinamumą ir įtrauktų visuomenę į sprendimų priėmimą; (4) mažinti biurokratiją ir korupciją sveikatos priežiūros sistemoje.

Sveikatos apsaugos ministerija perkėlė šiuos strateginius tikslus į šiuos veiksmus: (1) atliktus analizę, optimizuoti Sveikatos ministerijai pavaldžių institucijų kiekį ir funkcijas; (2) parengti planą instrumentų, skirtų pagerinti medicininių produktų prieinamumui, ir sumažinti kainas; (3) parengti programą e-sveikata 2009-2015; (4) efektyviai panaudoti Europos Sąjungos struktūrinių fondų paramą; (5) iš naujo peržiūrėti ir sureguliuoti sveikatos priežiūros specialistų darbo krūvius; (6) parengti sveikatos priežiūros sistemos reorganizavimo veiksmų planą.

Planas pradėtas įgyvendinti 2009 m., kai buvo pertvarkytos septynios viešosios sveikatos priežiūros įstaigos. Padaryti pirmi žingsniai, restruktūrizuojant sveikatos priežiūros įstaigas bei keičiant farmacijos produktų kainų politiką. Ekonominio ir finansinio nuosmukio metu sveikatos priežiūros sistemos finansavimas 2009 m. išliko tokio pat lygio kaip 2008 metais. Tačiau dėl politinių įsipareigojimų reikėjo didinti gydytojų atlyginimą, dėl to sumažėjo sveikatos priežiūros paslaugų finansavimas. Draudimo įmokų surinkimas į Privalomojo sveikatos draudimo fondą buvo pertvarkytas, įvedus atskirą sveikatos draudimo mokestį, sudarantį 9 proc. asmens gaunamų pajamų ir padidinus valstybės draudžiamų įmokų kiekį. Prevencijos programų taip pat slaugos ir ilgalaikės globos finansavimas nesumažėjo (žr. Jankauskienė ir Medaiskis 2010).

2010 m. sveikatos priežiūros įstaigų restruktūrizacija, pastangos subalansuoti sveikatos draudimo biudžetą ir priemonės sumažinti vaistų kainas, profilaktinių

⁴ Sveikatos priežiūros analizė atlikta, remiantis Metiniais nacionaliniais pranešimais apie pensijas, sveikatos priežiūrą ir ilgalaikę globą (Jankauskienė ir Medaiskis 2010; Jankauskienė ir Medaiskis 2011; Jankauskienė ir Medaiskis 2012).

programų finansavimas, nepablogėjęs sveikatos priežiūros paslaugų prieinamumas gyventojams paminėtina kaip teigiami aspektai (žr. Jankauskienė ir Medaiskis 2011).

2011 m. Lietuvos Sveikatos ministerija toliau plėtojo tris strateginius reformos tikslus: naują vaistų politiką; ligoninių tinklo reorganizavimą ir sveikatos ministerijai pavaldžių institucijų reformą; tokio pat lygio visuomenės sveikatos priežiūros finansavimą ekonominės krizės sąlygomis (žr. Jankauskienė ir Medaiskis 2012).

Nepaisant veiksmų, kurių buvo imtasi tobulinant sveikatos priežiūros sistemą, šalies ekspertai akcentuoja šias problemas: „aktualiausi žmonių sveikatos ir sveikatos sektoriaus dalykai yra visuomenės sveikatos pirminės prevencijos problemos, susijusios su sveika gyvensena ir darbas kitų, ne sveikatos sektoriaus institucijų, taip pat visuomenės skatinimas rūpintis patiems savo sveikata. Naujos Nacionalinės sveikatos programos pagrindiniai tikslai yra kitų sektorių įtraukimas į sveikatos rėmimą, propaguojant sveiką gyvenseną ir apsaugant žmones nuo nesveikos aplinkos taip pat mažinant socialinius skirtumus. Sveikatos priežiūros paslaugų organizavimo, siekiant geresnio jų prieinamumo, klausimas taip pat įtrauktas į darbotvarkę. Ilgos eilės, norint patekti pas šeimos gydytoją arba specialistus, pacientų reikalavimas, kad gydytojai skirtų daugiau laiko ir dėmesio jų konkrečioms problemoms, nevienodos galimybės vietose gauti skubios pagalbos paslaugas, taip pat neteisėti mokėjimai medikams – visus šiuos aspektus būtina išanalizuoti prieš rengiant naujus planus“ (Jankauskienė ir Medaiskis 2012: 3).

2.3.2 Ilgalaikė socialinė globa

Lietuvos socialinės apsaugos politikoje „ilgalaikės globos“ sąvoka nėra apibrėžta. Paslaugas, kurios traktuojamos kaip ilgalaikė socialinė globa, teikia ir sveikatos apsaugos sistemai priklausančios įstaigos, kurios yra finansuojamos iš valstybinio Privalomojo sveikatos draudimo fondo, ir socialinės globos įstaigos, kurios po Apskričių reformos yra finansuojamos arba Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos, arba savivaldybių, arba pačių tų paslaugų gavėjų. Stacionarinės globos atveju Privalomojo sveikatos draudimo fondas finansuoja ilgalaikę slaugą iki 120 dienų per metus (žr. Jankauskienė ir Medaiskis 2010: 35).

Ilgalaikės socialinės globos sistemos pokyčiai per analizuojamą laikotarpį buvo nežymūs. Šalies ekspertai savo kasmetiniuose pranešimuose, vertindami socialinės apsaugos reformų socialinį-ekonominį poveikį, kaskart pabrėžia, kad Lietuvoje ilgalaikės socialinės globos sistema nepasikeitė⁵. Tačiau tai nereiškia, kad sistema veikia nepriekaištingai.

2008 metais Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos užsakymu buvo atliktas mokslinis tyrimas „Socialinės globos atitikties licencijuojamai veiklai sąlygų analizė“. Tyrimo rezultatai parodė, kad globos įstaigose trūksta specialistų, galinčių užtikrinti kokybišką socialinę priežiūrą, šių specialistų skaičius neatitinka nustatytų normatyvų. Socialinės globos įstaigose per mažai dėmesio skiriama specialistų kvalifikacijai tobulinti. Tyrėjai nustatė, kad daugelio Lietuvos socialinės globos įstaigų patalpų struktūra kol kas neleidžia teikti kokybiškų socialinės globos paslaugų (ypač trūksta savarankiškumo skatinimui skirtų patalpų). Socialinės globos įstaigos neturi pakankamai reikalingos įrangos kokybiškai socialinei globai užtikrinti. (žr. Socialinės apsaugos ir darbo ministerija 2009: 123).

5 *Ilgalaikės socialinės globos sistema Lietuvoje 2009 metais nepasikeitė (Jankauskienė ir Medaiskis 2010:35)*
Ilgalaikės socialinės globos sistema Lietuvoje 2010 metais nepasikeitė (Jankauskienė ir Medaiskis 2011:26)
Ilgalaikės socialinės globos sistema Lietuvoje 2011 metais nepasikeitė (Jankauskienė ir Medaiskis 2012:27)

Ilgalaikės socialinės globos pokyčiai yra susiję su jau minėta apskričių administracijų reforma. 2.2 lentelės duomenys rodo, kad 2009 metais, kai buvo likviduotos apskričių viršinių administracijos, valstybės vaikų globos namai pateko savivaldybių žinion. Perėjimas nuo apskrities arba valstybinio administravimo prie savivaldybių administravimo gali būti suprantamas kaip didesnė vaiko globos sistemos decentralizacija. Tai teigiamai vertintinas pokytis.

2.2 lentelė. Globos įstaigų skaičius ir jose globojamų vaikų skaičius

		2006	2007	2008	2009	2010	2011
Kūdikių namai	įstaigos	5	5	5	5	5	5
	vaikai	416	391	372	336	339	362
Bendrojo lavinimo, specialiosios mokyklos ir specialiojo ugdymo centrai	įstaigos	50	44	45	43	39	37
	vaikai	4278	3717	3574	3202	2166	1753
Globos namai vaikams ir jaunimui su negalia (pensionatai)	įstaigos	4	4	4	4	4	5
	vaikai	733	724	711	701	713	709
Socializacijos centrai (specialieji auklėjimo ir globos namai)	įstaigos	4	4	4	4	7	6
	vaikai	120	127	92	112	181	163
Valstybės (apskričių) vaikų globos namai	įstaigos	33	33	33	32	7	7
	vaikai	2772	2643	2554	2267	464	441
Savivaldybių vaikų globos namai	įstaigos	21	23	23	32	60	58
	vaikai	942	1023	993	1176	2860	2698
Visuomeninių organizacijų ir parapijų vaikų globos namai	įstaigos	14	15	15	20	17	18
	vaikai	404	445	453	543	486	555
Šeimynos (šeimyniniai vaikų globos namai)	įstaigos	36	35	37	37	39	47
	vaikai	277	258	276	279	302	373
Laikinosios vaikų globos namai	įstaigos	13	13	13	0	0	0
	vaikai	313	336	316	0	0	0
Globos grupės ikimokyklinėse ugdymo įstaigose	įstaigos	24	19	21	19	19	14
	vaikai	236	192	204	211	138	0
Iš viso	įstaigos	204	195	200	196	197	197
	vaikai	10491	9856	9545	8827	7649	7054

Šaltinis: Lietuvos statistikos departamentas

Kitas svarbus globos klausimas yra susijęs su globos, ypač, vaikų deinstitucionalizacija. 2005 m. rudenį įtakingos nevyriausybinių organizacijos, tokios kaip Globali iniciatyva psichiatrijoje, Psichologinės pagalbos telefonu asociacija, Lietuvos sutrikusio intelekto žmonių globos bendrija „Viltis“, Vaiko paramos centras, Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus tarnyba ir Žmogaus teisių stebėsenos institutas, susibūrė į koaliciją ir atliko vaiko teisių Lietuvos globos ir specialiojo ugdymo įstaigose įvertinimą.

Remiant Europos Komisijai ir Šiaurės šalių Tarybai, 2005-2006 m. ekspertų grupė apėmė 20 įstaigų visoje šalyje. Tyrimas atskleidė, kad gyvenimas institucinėje

aplinkoje trukdo sėkmingai socializacijai, kuri yra svarbiausias auklėjimo tikslas. Priešingai, susiformuoja vaikų priklausomybė nuo institucinės globos, vaikai netenka įgūdžių, kuriuos turėjo prieš patekdami į instituciją. Ekspertų teigimu, tai lemia ne tik individualūs įstaigų personalo trūkumai, bet daugiausia ilgalaikės sistemos problemos. Atgyvenęs institucinės globos modelis yra palanki terpė visokiai prievartai, todėl reformos šioje srityje neatidėliotinos.

Nepriklausomi ekspertai savo ataskaitoje pabrėžė, kad požiūris į institucinę globą turi pagaliau keistis ir jos paskirtis turėtų būti formuluojama, sutinkamai su JT Vaiko teisių konvencija, reformos metu didelių globos namus turėtų pakeisti globa šeimoje arba nedideli šeimynos vaikų globos namai, kurie užtikrintų tinkamą socializaciją ir parengtų vaikus savarankiškai gyventi visuomenėje (žr. Globali iniciatyva psichiatrijoje ir kt. 2005).

Mūsų skaičiavimai, remiantis Lietuvos statistikos duomenimis, rodo kad institucijose globojamų vaikų sumažėjo. Nuo 2006 m. iki 2011 m. institucijų sumažėjo apie 25 proc. (2.3 lentelė). Deja, nėra išsamesnės analizės, kas slypi už tų skaičių. Vis dėlto kyla abejonių, ar šie į deinstitutionalizaciją panašūs procesai yra apgalvotos politikos rezultatas. Vaikų augančių vaikų globos įstaigose mažėjimas nereiškia, kad specialiųjų poreikių turintys vaikai gauna adekvačias socialines paslaugas. Šį klausimą reikia analizuoti nuodugniau.

2.3 lentelė. Vaikų, esančių globos įstaigose skaičius ir procentai

	2006	2007	2008	2009	2010	2011
Vaikų skaičius globos įstaigose	10 491	9 856	9 545	8 827	7 649	7 054
Visas vaikų skaičius (0-18)	774 442	748 311	725 806	706 736	687 648	661 505
Vaikų procentas vaikų globos įstaigose	1,35%	1,32%	1,32%	1,25%	1,11%	1,01%

Šaltinis: Lietuvos statistikos departamentas

Duomenys rodo, kad po apskričių reformos ne tik išaugo senelių namų gyventojų skaičius savivaldybių globos institucijose, bet ir išsiplėtė visuomeninių organizacijų, parapijų ir privačių globos namų tinklas bei padidėjo juose gyvenančių žmonių skaičius (2.4 lentelė). Globos įstaigų seniems žmonėms decentralizacijos ir liberalizavimo tendencija yra teigiamas dalykas. Tai sukuria daugiau prielaidų prisitaikyti prie vietos poreikių.

2.4 lentelė Globos įstaigų seniems žmonėms skaičius ir juose gyvenančių žmonių skaičius

		2006	2007	2008	2009	2010	2011
Valstybės (apskričių) globos namai	įstaigos	8	8	8	8	3	2
	gyventojai	1806	1723	1738	1670	213	112
Savivaldybių globos įstaigos	įstaigos	55	55	56	54	57	55
	gyventojai	2141	2169	2170	2146	2702	2846
Kitos globos įstaigos	įstaigos	2	3	5	5	3	2
	gyventojai	211	222	242	264	482	315
Visuomeninių organizacijų, parapijų ir privatūs globos namai	įstaigos	35	35	35	36	42	41
	gyventojai	836	857	897	925	1079	1140
Iš viso	įstaigos	100	101	104	103	105	100
	gyventojai	4994	4971	5047	5005	4476	4413

Šaltinis: Lietuvos statistikos departamentas

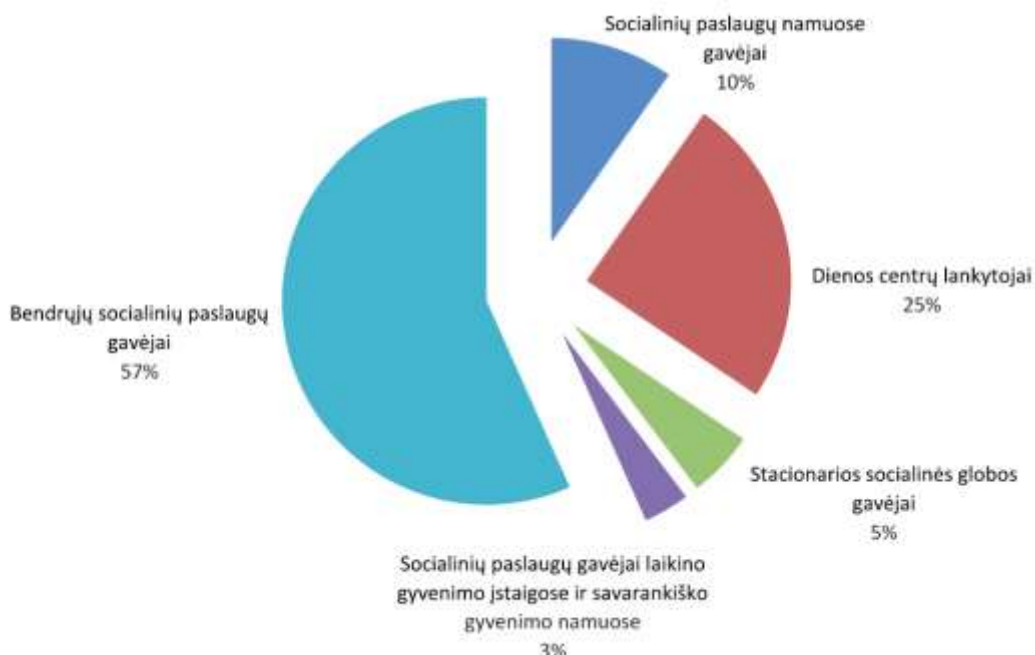
Ilgalaikės socialinės globos paslaugos senelių ir neįgaliųjų globos namuose iš dalies apmokamos pačių paslaugos gavėjų. Paprastai ne daugiau kaip 80 proc. asmens pajamų paimamos kaip užmokestis. Šis procentas padidėja, jeigu asmens pajamos ir turtas viršija normatyvą. Normatyvas nustatomas pagal vidutinę būsto kainą toje vietoje (kaip normatyvas naudojamas 12 kvadratinį metrų gyvenamojo ploto). Dažnai skirtumas tarp globos paslaugų kainos ir asmens mokamų pinigų yra padengiamas iš valstybės arba savivaldybės biudžeto. Remiantis Socialinių paslaugų priežiūros departamento įvertinimu, 2009 m. patys pacientai padengė apie 34 proc. socialinės globos namų, priklausančių apskritims, išlaidų. (Žr. Jankauskienė ir Medaiskis 2010).

2.3.3 Socialinės paslaugos

2010 m. buvo 760 skirtingo pavaldumo įstaigų, teikiančių socialines paslaugas. Remiantis Statistikos departamento prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės duomenimis, šios įstaigos reguliariai teikė socialines paslaugas 91 200 asmenų, turinčių negalią, senyvo amžiaus, tėvų globos netekusiems vaikams, socialinės rizikos grupės asmenims bei šeimoms ir kitiems. Maždaug 27 600 asmenų ir 4 800 šeimų socialinės paslaugos buvo teikiamos namuose. Be to, 161 400 asmenų naudojos bendromis socialinėmis paslaugomis (nemokamu maitinimu, aprūpinimu būtiniausiais dalykais, asmens higienos produktais ir transporto paslaugomis).

Didžioji dalis (57 proc.) socialinių paslaugų gavėjų naudojos bendromis socialinėmis paslaugomis, 25 proc. socialinių paslaugų gavėjų lankė dienos centrus, 10 proc. buvo teikiama pagalba namuose. Stacionari socialinė globa buvo suteikta 5 proc. socialinių paslaugų gavėjų; apie 3 proc. paslaugų gavėjų gyveno laikino gyvenimo įstaigose ir savarankiško gyvenimo namuose (2.2 pav.)

2.2 paveikslas. Socialinių paslaugų gavėjai 2010

Šaltinis: Socialinės apsaugos ir darbo ministerija 2011: 161

2010 m. socialinių paslaugų infrastruktūra pasikeitė. Kaip jau buvo rašėme, pagrindiniai pasikeitimai buvo susiję su apskričių reforma ir tam tikrų socialinės globos įstaigų steigėjų teisių ir pareigų perdavimu. Dalis apskrities administracijos funkcijų, kurios buvo susijusios su socialinių paslaugų organizavimu, buvo perduotos Socialinio aprūpinimo ir darbo ministerijai, o kita dalis buvo deleguota savivaldybėms. Šios priemonės ne tik siekė sumažinti administracijos išlaidas, bet ir įtvirtinti savivaldybių atsakomybę už socialinių paslaugų teikimą ir principą, jog socialinės paslaugos turi būti organizuojamos ir teikiamos taip, kad būtų užtikrintas jų prieinamumas asmenims (šeimoms) kaip galima arčiau tos vietos, kurioje jie gyvena.

Jau kelerius metus Lietuva yra tarp pirmaujančių pagal emigracijos mastą šalių. Vienas iš migracijos padarinių yra šeimų gyvenimas atskirai. 2007 m. Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus tarnybos atliktas tyrimas atskleidė, kad 5 proc. visų Lietuvos vaikų iki 18 metų bent vienas iš tėvų gyvena užsienyje.

Yra tyrimų, atskleidžiančių vaikų, patiriančių savo tėvų emigraciją, problemas. Paaiškėjo, kad dauguma lietuvių šeimų, kurių nariai gyvena skirtingose šalyse, yra šeimos, auginančios vieną vaiką (Maslauskaitė, Stankūnienė, 2007). Beveik penktadalyje šių šeimų svetur yra išvykusi motina, tačiau didžiosios dalies tokių šeimų išvykęs narys yra tėvas. Šeimos, kai yra išvykusi motina, dažniausiai augina vieną vyresnį vaiką, lyginant su šeimomis, kur išvykęs tėvas. Gyvenimo skirtingose šalyse trukmė dažniausiai siekia nuo vienerių iki trejų metų. Svarbu, kad apsisprendimui išvykti iš šalies greta ekonominių motyvų labai svarbus vaidmuo tenka socialinio neteisingumo motyvui. Sprendimas išvykti ne visada yra priimamas apsvačius ir apskaičiavus naudą ir nuostolius, susijusius su migracija. Kartais šis sprendimas priimamas spontaniškai ir negalvojant apie galimus padarinius.

Šeimų, kurių nariai gyvena skirtingose šalyse, vaikai yra labai pažeidžiami ir dažnai nesulaukia reikiamos ir tinkamos tėvų priežiūros. Pastarieji dažnai sumenkina, nepastebi ar net ignoruoja sunkumus, kurie vaikams kyla dėl tokio šeimos gyvenimo;

klaidingas situacijos suvokimas turi įtakos jų tėvų pareigų vykdymui. Tokių šeimų vaikams pasireiškia emocinio, intelektualinio ir socialinio elgesio sutrikimai, tačiau tėvai dažnai to neįvertina arba nepastebi (Maslauskaitė, Stankūnienė 2007: 190).

3. Finansiniai ištekliai

3.1 Nacionaliniai ištekliai

Pagrindinės nacionalinės lėšos, kurios skirtos veiklų, susijusių su aktyvia socialine įtrauktimi, finansavimui yra sukaupotos Užimtumo fonde prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos. 3.1 lentelėje ir 3.2 lentelė parodyti Užimtumo fondo pagrindiniai finansiniai srautai. Pagrindinės fondo pajamos yra Valstybinio socialinio draudimo fondo skiriamos lėšos (3.2 lentelė). Krizės metu pajamos išaugo. Kadangi nedarbo socialinio draudimo išmokos (bedarbio pašalpos) yra mokamos iš Užimtumo fondo, o nedarbo lygis pakilo, lėšų iš Valstybinio socialinio draudimo fondo buvo skirta daugiau.

3.1 lentelė. Užimtumo fondo pajamos ir išlaidos (tūkst. LT)

		2007	2008	2009	2010	2011
	Lėšos	378343,3	355133,6	639323,0	503605,4	455109,4
1	Valstybinio socialinio draudimo fondo valdybos į Užimtumo fondą pervestos lėšos	321200,0	329660,0	627400,0	491847,0	447447,0
2	Lietuvos darbo biržos lėšos	1669,3	536,5	170,3	352,3	300,0
3	Kitos	55474,0	24937,1	11752,7	11406,1	7662,4
	Išlaidos	328541,5	351595,4	630920,2	496604,3	455109,4
1	Aktyvios darbo rinkos politikos priemonės:	136767,0	86415,4	11215,5	17282,1	37662,8
1.1	Bedarbių profesinis mokymas	25196,1	22875,6	0,0	2,4	0,0
1.2	Remiamas įdarbinimas	94988,1	49331,7	93,1	8688,7	20000,0
1.3	Parama darbo vietoms steigti	19921,1	12956,5	10625,7	8534,1	17662,8
1.4	Teritorinis judumas	0,0	0,0	3,4	56,9	0,0
2	Nedarbo socialinio draudimo išmokos	98448,1	152852,8	538460,8	399182,9	342658,3
3	Lietuvos darbo biržos išlaikymas ir plėtra	66447,2	77335,1	67346,9	46883	65777,1
4	Kitos	26879,2	34992,1	13897	26255,3	9011,2

Šaltinis: Socialinės apsaugos ir darbo ministerija

Krizės metu aktyvios darbo rinkos politikos priemonėms skirtų lėšų labai sumažėjo ir absoliučiais skaičiais (3.1 lentelė), ir procentais (3.2 lentelė). 2007 m. Užimtumo fondo lėšos, skirtos aktyvios darbo rinkos politikos priemonėms, sudarė 41 proc. Užimtumo fondo išlaidų, 2009 m. ši dalis sumažėjo iki 1,8 proc. Nedarbo socialinio draudimo išmokoms 2007 m. buvo skirta 30 proc. Užimtumo fondo išlaidų; 2009 m. išlaidos nedarbo išmokoms išaugo iki 85,3 procentų.

Būtina turėti omenyje, kad 2009 m. buvo pirmieji metai po Rekomendacijų 2008 paskelbimo. Vėliau išlaidos Aktyvios darbo rinkos politikos priemonėms pradėjo didėti (3,5 proc. 2010 m.; 8,3 proc. 2011 m.), bet šie procentai ir dydžiai (3.1 lentelė) yra gerokai mažesni negu laikotarpiu iki krizės, t.y., 2007 ir 2008 metais.

Manome, kad šiuos poslinkius nulėmė bent dvi priežastys: ekonominė krizė ir naujos Vyriausybės, pradėjusios dirbti 2008m rudenį, vykdoma politika.

Svarbu paminėti, kad po 2009 m. lėšos, skiriamos Lietuvos darbo biržos išlaikymui yra kelis kartus didesnės negu lėšos, skiriamos aktyvios darbo rinkos politikos priemonėms (3.1 ir 3.2 lentelės).

3.2 lentelė Užimtumo fondo pajamos ir išlaidos (procentais)

		2007	2008	2009	2010	2011
	Lėšos	100	100	100	100	100
1	Valstybinio socialinio draudimo fondo valdybos į Užimtumo fondą pervestos lėšos	84,9	92,8	98,1	97,7	98,3
2	Lietuvos darbo biržos lėšos	0,4	0,2	0,0	0,1	0,1
3	Kitos	14,7	7,0	1,8	2,3	1,7
	Išlaidos	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
1	Aktyvios darbo rinkos politikos priemonės:	41,6	24,6	1,8	3,5	8,3
1.1	Bedarbių profesinis mokymas	7,7	6,5	0,0	0,0	0,0
1.2	Remiamas įdarbinimas	28,9	14,0	0,0	1,7	4,4
1.3	Parama darbo vietoms steigti	6,1	3,7	1,7	1,7	3,9
1.4	Teritorinis judumas	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
2	Nedarbo socialinio draudimo išmokos	30,0	43,5	85,3	80,4	75,3
3	Lietuvos darbo biržos išlaikymas ir plėtra	20,2	22,0	10,7	9,4	14,5
4	Kitos	8,2	10,0	2,2	5,3	2,0

Šaltinis: Socialinės apsaugos ir darbo ministerija

3.2 ES struktūrinių fondų naudojimas

Po 2009 m. pagrindinis šaltinis, iš kurio finansuojamos Aktyvios darbo rinkos politikos priemonės, yra ES struktūriniai fondai. 3.3 lentelėje pateikta projektų analizė rodo, kad ES struktūrinių fondų parama buvo bent kelis kartus didesnė, negu Užimtumo fondo parama. Po 2009 m. Užimtumo fondo veikloje dominavo nedarbo socialinių išmokų skyrimas.

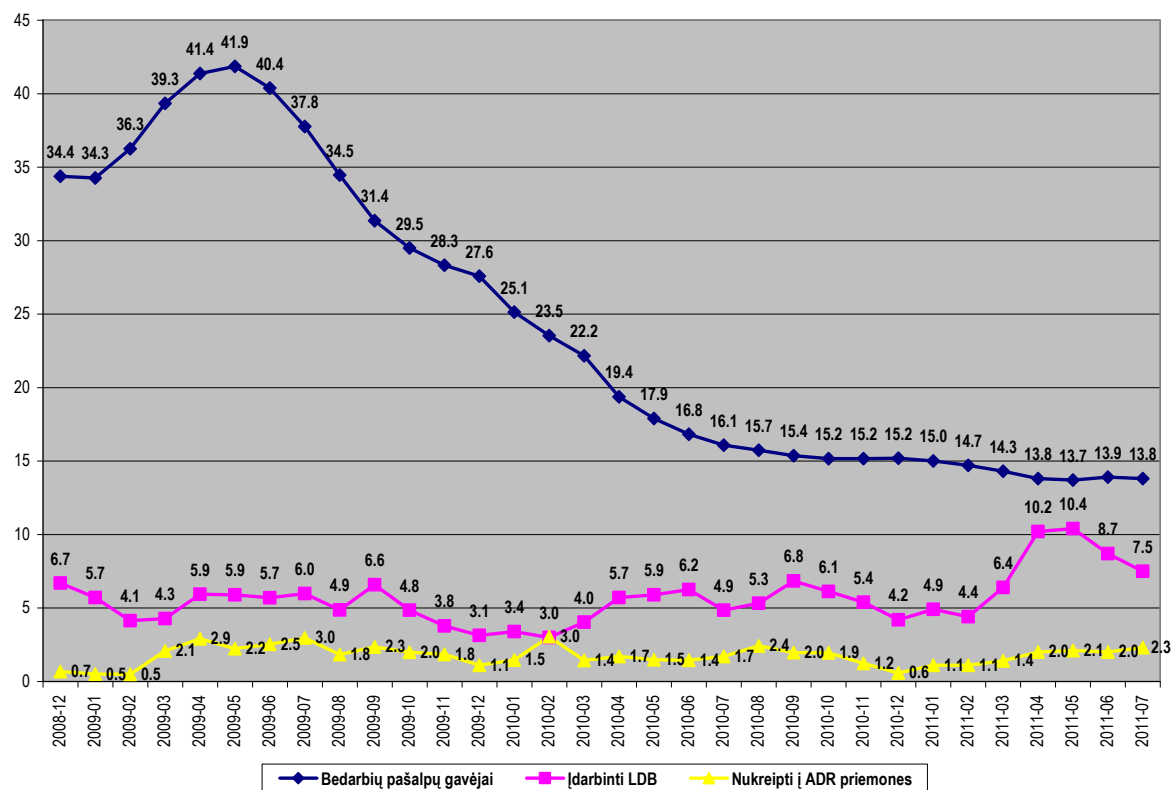
Projektų analizė rodo, kad priklausomai nuo veiklos, juos galima suskirstyti į tris grupes:

1. Parama socialinėms įmonėms ir neįgaliesiems;
2. Parama viešiesiems darbams;
3. Projektai, susiję su profesiniu mokymu, subsidijuojamu įdarbinimu, darbų rotacija ir teritoriniu mobilumu.

3.1. pav. rodo, kad nepaisant visų Lietuvos darbo biržos veiklos, į Aktyvios darbo rinkos politikos priemones nukreipiama labai mažai darbo ieškančių žmonių. Per mėnesį tai sudaro apie 2 procentus registruotų bedarbių.

Pagal 2007 – 2013 m. žmogiškųjų išteklių plėtros veiksmų programos 1 prioritetą „Kokybiškas užimtumas ir socialinė aprėptis“ priemonę „Ieškančių darbo asmenų integracija į darbo rinką“ įgyvendinti ir įgyvendinami projektai trumpai aprašyti 3.3 lentelėje.

3.1 pav. Darbo biržoje registruotų bedarbių procentai: nedarbo išmokų gavėjai, Darbo biržos įdarbinti ir asmenys, nukreipti į Aktyvios darbo rinkos politikos priemones

Šaltinis: Lietuvos darbo birža

3.3 lentelė. ES struktūrinių fondų finansuoti projektai (Žmogiškųjų išteklių plėtros veiksmų programa 1.1 Žmonių pritraukimas ir išlaikymas darbo rinkoje)

Pabaigos data	Projekto pavadinimas	Biudžetas (tūkstančiai LT)	Pagrindiniai rezultatai
2009-11	Parama socialinėms įmonėms	10 900	Nuo projekto pradžios 2008 m. lapkričio 10 d. iki 2009 m. lapkričio mėnesio darbo užmokesčio kompensacija buvo mokama 1011 socialinėse įmonėse dirbantiems neįgaliesiems; Nuo 2008 m. gruodžio 1 d. iki 2009 m. lapkričio mėn. socialinėse įmonėse dirbantys 103 asistentų darbo funkcijas padėjo atlikti 722 neįgaliejiems, kuriems nustatytas ne didesnis kaip 40 proc. darbingumo lygis. Projekto įgyvendinimo metu specialaus ir bendrojo pobūdžio mokymuose dalyvavo 183 neįgalieji. Viso išduota 240 mokymų baigimo pažymėjimų (sertifikatų), liudijančių apie sėkmingą mokymų baigimą ir įgytas kvalifikacijas.
2009-12	Laikino užimtumo rėmimas	18 460	Projekto įgyvendinimo metu apie 16 tūkst. bedarbiams ir išpėtiems apie atleidimą iš darbo darbuotojams buvo sudarytos galimybės palaikyti turimus ar atstatyti prarastus darbo įgūdžius. Dalyvaujant viešuosiuose darbuose šiems asmenims buvo garantuotas pajamų šaltinis. Po dalyvavimo viešųjų darbų veikloje nuolatiniam darbui įsidarbino 2534 (15,85 proc.) projekto dalyviai.
2010-06	Įsidarbinimo galimybių didinimas	117 778	Pasinaudojant Europos socialinio fondo finansine parama, projekto metu profesinio mokymo priemonė pasinaudojo ir įgijo profesinę kvalifikaciją ar patobulino turimą 10,1 tūkst. bedarbių ir išpėtų apie atleidimą iš darbo darbuotojų. Darbo įgūdžių įgijimo rėmimo priemonėje dalyvavo 1,3 tūkst. pradedančių darbinę veiklą bedarbių, kurie įgijo praktinių įgūdžių realioje darbo vietoje ir padidino galimybes pasilikti nuolatiniam darbui. Įdarbinimo subsidijuojant priemonė suteikė pagalbą 14,2 tūkst. darbo rinkoje papildomai remiamų bedarbių įsitvirtinant darbo rinkoje, darbo rotacijos priemonėje – 0,9 tūkst. bedarbių. Projekto rezultato rodiklio, bedarbių, įgijusių profesinę kvalifikaciją, dalis (iš visų įtrauktųjų į mokymo programas) projekto įgyvendinimo pabaigoje sudarė 90,4 procento. Per 14 tūkst. projekto dalyvių (64,91 proc.), po profesinio mokymo ir (ar) remiamo įdarbinimo programų pabaigos, įsidarbino.

2011-01	Profesinės reabilitacijos paslaugų teikimas	14 000	Pasinaudojant Europos socialinio fondo finansine parama, projekto metu profesinės reabilitacijos programoje dalyvavo ir prarastus darbinius įgūdžius atstatė arba įgijo naują profesinę kvalifikaciją 627 neįgalūs asmenys. Po profesinės reabilitacijos programos pabaigos įsidarbino 204 projekto dalyviai.
2011-02	Neįgaliųjų užimtumo rėmimas	28 120	Iki projekto pabaigos buvo paremta 2810 socialinėse įmonėse dirbančių neįgaliųjų, kuriems buvo dalinai kompensuojamos darbo užmokesčio ir nuo jo apskaičiuoto valstybinio socialinio draudimo įmokos. 879 neįgaliesiems buvo teikiama asistento pagalba. 104 socialinių įmonių darbuotojai dalyvavo bendruosiuose ir specialiuosiuose mokymuose.
2011-05	Bedarbių užimtumo didinimas	140 000	Nuo projekto pradžios dalyvavimą priemonėse baigė per 20,9 tūkst. projekto dalyvių. Projekto įgyvendinimo metu į profesinio mokymo programą yra nusiųsta 13,4 tūkst. projekto dalyviai, iš jų 6917 moterų ir 280 įspėtų apie atleidimą iš darbo darbuotojų. Profesinio mokymo programas baigė per 12,3 tūkst. projekto dalyvių. Projekto įgyvendinimo metu į darbo įgūdžių įgijimo rėmimo priemonę yra nusiųsta per 9,0 tūkst. projekto dalyvių, iš jų 1,5 tūkst. dalyvavo šio projekto profesiniame mokyme. Po profesinio mokymo ir (ar) remiamo įdarbinimo programų pabaigos 11,6 tūkst. arba 78,59 proc. projekto dalyvių įsidarbino.
2011-11	Neprarask darbo įgūdžių	42 000	Pasinaudojant Europos socialinio fondo finansine parama, projekto metu viešųjų darbų priemonėje dalyvavo 32192 asmenys. 2011 m. spalio 31 d. duomenimis po dalyvavimo viešųjų darbų priemonėje pabaigos įsidarbino 9070 arba 28,2 proc. projekto dalyvių.
2012-01	Būk aktyvus darbo rinkoje	22 000	Nuo projekto pradžios dalyvavimą priemonėse baigė per 6.1 tūkst. projekto dalyvių. Projekto įgyvendinimo metu į darbo įgūdžių įgijimo rėmimo priemonę nusiųsta per 2,9 tūkst. projekto dalyvių, į įdarbinimo subsidijuojant priemonę – 3170 bedarbių. 2012 m. sausio 31 d. duomenimis, per 5 tūkst. arba 83 proc. projekto dalyvių įsidarbino po dalyvavimo remiamojo įdarbinimo priemonėse.
2012-01	Neįgaliųjų socialinių įmonių rėmimas	16 400	Iki projekto įgyvendinimo pabaigos buvo paremti 3048 neįgaliųjų socialinėse įmonėse dirbantys neįgalieji, kuriems buvo dalinai kompensuojamos darbo užmokesčio ir nuo jo apskaičiuoto valstybinio socialinio draudimo įmokos. Asistento pagalba buvo teikiama 982 neįgaliesiems.

2012-01	Laikinieji darbai	29 075	Projekto įgyvendinimo metu viešuosiuose darbuose dalyvavo 11 147 asmenys iš 1551 ekonominius sunkumus patiriančių įmonių. 2012 m. sausio 31 d. duomenimis 6556 arba 58,8 proc. projekto dalyvių po dalyvavimo viešųjų darbų veikloje įsidarbino nuolatiniam darbui.
2012-04	Parama užimtumui ir mobilumui	87 889	Projekto įgyvendinimo metu į profesinio mokymo priemonę nusiūsta 6570 asmenų, įdarbinimo subsidijuojant priemonę – 11063 asmenys, darbo rotacijos priemonę – 839 asmenys, teritorinio judumo priemonę – 635 asmenys. 2012 m. balandžio 30 d. duomenimis 10719 projekto dalyvių įsidarbino po dalyvavimo remiamojo įdarbinimo priemonėse.
2013-01	Integravimo į darbo rinką skatinimas	125 321	Projekto įgyvendinimo metu planuojama, kad 8, 5 tūkst. bedarbių ir asmenų, įspėtų apie atleidimą iš darbo, galės įgyti naujas arba tobulinti turimas profesines kvalifikacijas. Dalyvaujantiems projekte bus mokama mokymo stipendija ir kompensuojamos kelionės, apgyvendinimo bei sveikatos patikrinimo išlaidos. Numatoma, kad įdarbinimo subsidijuojant priemonė padės įsitvirtinti darbo rinkoje ar laikinai įsidarbinti daugiau kaip 11, 7 tūkst. darbo ieškančių žmonių. Darbdaviams, įdarbinusiems papildomai remiamus bedarbius bus mokamos darbo užmokesčio subsidijos. Įgyvendinant darbo įgūdžių įgijimo rėmimo priemonę 4 tūkst. bedarbių bus suteikta galimybė įtvirtinti trūkstamus darbo įgūdžius tiesiogiai darbo vietoje. Darbdaviams, įdarbinusiems bedarbius bus mokamos darbo užmokesčio subsidijos ir darbo įgūdžių įgijimo tiesiogiai darbo vietoje organizavimo išlaidos. Per 0,6 tūkst. darbo ieškančiųjų pasinaudos darbo rotacijos priemone ir bus laikinai užimti, pakeičiant įmonės darbuotojus jų tikslinių atostogų metu arba kolektyvinėse sutartyse numatytais atvejais. Šią priemonę organizuojantiems darbdaviams bus mokama darbo užmokesčio subsidija. Numatoma per 0,3 tūkst. bedarbių (ne ilgiau kaip 3 mėnesius) skatinti įsidarbinti darbo vietose, nutolusiose nuo jų gyvenamosios vietos, kai teritorinė darbo birža negali pasiūlyti jiems tinkamo darbo, ir kompensuoti Lietuvos Respublikos teritorijoje kelionės išlaidas į darbą ir atgal bei apgyvendinimo išlaidas.
2013-01	Laikinas užimtumas	47 699	Pasinaudojant Europos socialinio fondo finansine parama, projekto metu viešųjų darbų priemonėje dalyvavo 37076 asmenys. 2013 m. sausio 31 d. duomenimis po dalyvavimo viešųjų darbų priemonėje pabaigos įsidarbino 7456 arba 20,1 proc. projekto dalyvių.

2013-02	Neįgaliųjų integracija	46 103	Projekto įgyvendinimo metu planuojama įmonėms dalinai kompensuoti 2950 neįgaliųjų darbuotojų darbo užmokesčio ir nuo jo priskaičiuoto valstybinio socialinio draudimo įmokas. Ši veikla padės įmonėms išlaikyti esamą bei didinti neįgaliųjų darbuotojų skaičių. Siekiant padėti neįgaliesiems įsitvirtinti darbo rinkoje, 900 darbuotojų, turinčių 40 proc. neviršijantį darbingumo lygį, darbo funkcijas padės atlikti asistentai, kuriems projekto įgyvendinimo laikotarpiu bus mokama asistento subsidija.
2013-10	Parama neįgaliesiems	27 430	Įgyvendinant projektą planuojama, kad profesinės reabilitacijos programoje dalyvaus 1700 neįgaliųjų asmenų, kurie atstatys darbinis įgūdžius, profesinius gebėjimus bei padidins įsidarbinimo galimybes.

Šaltinis: Lietuvos darbo birža

4. Stebėsena ir vertinimas

Strateginiai dokumentai, kurie apima aktyvią įtrauktį (NP-SASAS, NPP/2008-2010, NRD/2012, NRD/2012), buvo rengiami remiantis ir Atviro koordinavimo metodo (toliau – AKM) principais, ir Lietuvos Vyriausybės Strateginio planavimo metodika (LRV 2002). Vyriausybė 2002 metais patvirtino Strateginio planavimo metodiką, kurioje yra skyriai apie stebėseną ir vertinimą. (Lietuvos Respublikos Vyriausybė, 2002). Pagal šią Metodiką Programų sistemingas ir objektyvus vertinimas turėtų būti atliekamas vienu ar keliais šiais pagrindiniais programų vertinimo aspektais: (1) tinkamumo – vertinama, kaip programos tikslai ir uždaviniai atitinka visuomenės poreikius; (2) efektyvumo – vertinama, ar rezultatai pasiekti su mažiausiomis sąnaudomis (nustatomas rezultatų ir jiems pasiekti būtinų ar panaudotų sąnaudų (išteklių) santykis); (3) rezultatyvumo – vertinamas programos tikslų ir uždavinių pasiekimo laipsnis (jų pasiekimo tikimybė), lyginant planuotus rodiklius su faktiniais; (4) naudingumo – vertinama, ar planuoti (ir gauti) programos rezultatai atitinka tiesioginių ir netiesioginių naudos gavėjų poreikius; (5) tęstinumo – vertinama, ar programos rezultatai ir poveikis yra ilgalaikiai. Deja, strateginių dokumentų, apimančių aktyvią įtrauktį, vertinimų rasti nepavyko.

Tačiau būta paties AKM proceso, kurio dalimi yra minėti strateginiai dokumentai, vertinimų. Tyrėjų grupė, kuriai vadovavo V. Nakrošis, savo analizę apibendrino 4.1 lentelėje (Nakrošis 2006: 84).

4.1 lentelė. Lietuvos socialinės įtraukties proceso „nuosavybės“ indeksas

	Seimas (1)	Partneriai (2)	Visuomenė (3)	Paskesnieji veiksmai (4)	Viso
1. Lietuvos NVP 2004-2006	0	2	0	3	5
2. Lietuvos NP-SASAS 2006-2008 (NVP socialinei aprėptčiai)	0	3	1	3	7
Didžiausias balų skaičius	3	3	3	3	12

1: 0 – jokio dalyvavimo, 1 – informavimas, 2 – komitetų lygiu, 3 – platus dalyvavimas/plenarinės diskusijos;

2,3: 0 – jokio dalyvavimo, 1 – informavimas, 2 – konsultavimasis, 3 – esminis dalyvavimas.

4: 0 – jokių paskesniųjų veiksmų, 1 – komitetai, 2 – ministro lygiu, 3 – Ministro Pirmininko lygiu.

Šaltinis: sudaryta autorių pagal Bruegel tyrimo instituto mokslininkų metodiką.

Anot jų, „Silpniausia „nuosavybės“ grandis tiek NVP 2004-2006, tiek NP-SASAS yra LR Seimo dalyvavimas – nė viename iš minėtų dokumentų nėra minimos jokios bendradarbiavimo su LR Seimu formos. Taip pat trūksta proceso viešinimo – aktyvesnio visuomenės informavimo, konsultavimosi, vietos lygmens bendruomenių įtraukimo ir t.t.“ (Nakrošis 2006: 84).

Ši išvada, kurią suformulavo V. Nakrošio vadovaujama tyrėjų grupė, tinka ir vėlesniems strateginiams dokumentams, kurie buvo parengti aktyvios socialinės įtraukties srityje. „Vertinant tiesioginį socialinio AKM įgyvendinimą interesų grupių įtraukimo požiūriu stinga skaidrumo interesų grupių atrankos procedūroms, skirtingoms interesų grupėms, ypač socialinės atskirties grupėms, nėra deramai atstovaujama, todėl jų dalyvavimas tėra paviršutinis, apsiribojantis informavimo ir konsultavimo lygmenimis, ir retai pasiekia įtraukimo arba bendradarbiavimo lygius, jau nekalbant apie įgalinimą“ (Poviliūnas 2009: 1).

5. Rekomendacijos

5.1 Prioritetiniai veiksmai, susiję su bendra aktyvios socialinės įtraukties strategija

Ilgalaikių socialinės piniginės paramos gavėjų aktyvinimo priemonės. Nuo ekonominės krizės pradžios socialinės paramos išmokų gavėjų skaičius labai išaugo. Ilgalaikiai socialinės paramos gavėjai, aktyvios socialinės įtraukties požiūriu, yra labai sudėtinga grupė. Deja, nėra jokių aktyvios įtraukties priemonių, orientuotų į šią stigmatizuojamą gyventojų grupę.

1. Rekomenduojame parengti ilgalaikių socialinės paramos gavėjų aktyvinimo programą, kuri vienytų centrinės valdžios, savivaldybių, darbo biržos, švietimo įstaigų ir kitų interesų grupių pastangas.
2. Ikipensinio amžiaus žmonių perkvalifikavimo paslaugos ir sveikatos profilaktikos priemonės. Nuo 2012 m. sausio 1 d. pensinis amžius moterims ilginamas 4 mėnesiais, o vyrams 2 mėnesiais per metus. Skirtingi tyrimai rodo, kad Lietuvoje asmenų ar asmenų grupių diskriminacija dėl amžiaus yra didelė ir vis didėja (Žr. Rapolienė ir Juozulynas 2009:144). Būtina imtis veiksmų, siekiant sumažinti vyresnio amžiaus žmonių diskriminacijos lygį.

5.2 Prioritetiniai veiksmai susiję su trimis aktyvios įtraukties aspektais

Adekvatus pajamų rėmimas

1. Rekomenduojame įvesti būsto pašalpą nepasiturinčioms šeimoms (būsto nuomos išlaidų kompensaciją). Ši priemonė galėtų padidinti potencialių darbuotojų mobilumą. Įsitraukimo į darbo rinką požiūriu, tai turėtų teigiamos įtakos.
2. Rekomenduojame atstatyti 52 litų išmokas kiekvienam vaikui. Priėmus Biudžeto konsolidacijos priemones 2009 m. „vaiko pinigai“ buvo priskirti grupei išmokų, kurios skiriamos, atsižvelgiant į šeimos turta ir pajamas. Tokiu atveju ši išmoka skatina skurdo spąstus ir silpnina paskatas dirbti. Todėl šios priemokos visoms šeimoms sugražinimas įsitraukimo į darbo rinką požiūriu būtų naudingas.

Įsitraukimas į darbo rinką

1. Siūlome reformuoti būdą, kuriuo didinama minimali mėnesinė alga. Rekomenduojame atsitiktinį, nenuspėjamą ir neadekvatų MMA kėlimą susieti su ekonomine situacija šalyje (vidutine mėnesio alga, infliacijos lygiu ir t.t.) ir reguliariai svarstyti jos dydį.

Kokybiškų paslaugų prieinamumas

1. Lietuva jau kelerius metus pirmauja pagal emigracijos mastą. Vienas iš dabartinės emigracijos padarinių yra šeimos gyvenimas atskirai. 2007 m. Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus tarnybos atliktas tyrimas nustatė, kad 5 proc. visų Lietuvos vaikų iki 18 metų bent vienas iš tėvų gyvena užsienyje (OECD, 2010). Būtina išplėtoti globos, švietimo ir psichologines paslaugas emigrantų vaikams ir parvykėliams.

5.3 Prioritetiniai veiksmai ES lygiu

Rekomenduojame nustatyti minimalių pajamų arba socialinės apsaugos grindis. Šis klausimas Europoje yra plačiai aptarinėjamas. 2012 m. liepos 4 d. Lietuvos Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos surengtoje diskusijoje su interesų grupėmis ir mokslininkais buvo aptartos Tarptautinės darbo organizacijos rekomendacijos dėl socialinės apsaugos grindų.

Įvesti minimalių pajamų grindis, nustačius vienodas minimalių pajamų užtikrinimo visoje ES taisykles. Tai galėtų būti trijų tipų pajamos: minimalus darbo užmokestis, minimalių pajamų slenkstis, skiriant paramą, priklausomai nuo šeimos turto ir pajamų, ir minimali senatvės pensija. Šių trijų tipų pajamos gali būti apskaičiuojamos remiantis bendromis taisyklėmis, tačiau konkrečiai nustatytos remiantis nacionalinės ekonomikos parametrais.

6. Apibendrinančios lentelės

1 lentelė. Kokiu mastu Lietuvoje buvo išplėtotą aktyvios socialinės įtraukties strategija?

	Bendras strateginis požiūris			Integruotas įgyvendinimas			Vertikalus politikos koordinavimas			Aktyvus atitinkamų veikėjų dalyvavimas		
	Taip	Šiek tik	Ne	Taip	Šiek tik	Ne	Taip	Šiek tik	Ne	Taip	Šiek tik	Ne
Tiems, kas gali dirbti			X			X			X			X
Tiems, kurie negali dirbti			X			X			X			X

2 lentelė. Kokiu mastu Lietuvoje aktyvios įtraukties politikos priemonės buvo stiprinamos, liko iš esmės tokios pačios arba susilpnėjo nuo 2008 m.?

	Adekvati piniginė parama			Įtraukimas į darbo rinką			Kokybiškų paslaugų prieinamumas		
	Sustiprėjo	Liko tokios pat	Susilpnėjo	Sustiprėjo	Liko tokios pat	Susilpnėjo	Sustiprėjo	Liko tokios pat	Susilpnėjo
Tiems, kas gali dirbti			X		X			X	
Tiems, kurie negali dirbti			X		X			X	

Literatūros sąrašas

Globali iniciatyva psichiatrijoje, Lietuvos telefoninių psichologinės pagalbos tarnybų asociacija, Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaiga, Lietuvos sutrikusio intelekto žmonių globos bendrija „Viltis“, Paramos vaikams centras, Žmogaus teisių stebėjimo institutas (2006) Vaiko teisių padėtis Lietuvos stacionariuose globos ir ugdymo įstaigose.

http://www.hrmi.lt/uploaded/PDF%20dokai/TYRIMAI/Vaiko_teisiu_padetis.pdf

The Government of the Republic of Lithuania (2012) Lithuania: National Reform Programme. http://ec.europa.eu/europe2020/pdf/nd/nrp2012_lithuania_en.pdf

The Government of the Republic of Lithuania (2011) Lithuania: National Reform Programme. http://ec.europa.eu/europe2020/pdf/nrp/nrp_lithuania_en.pdf

The Government of the Republic of Lithuania (2010) Strateginio planavimo metodika [the Methodology of Strategic Planning] http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=397970

The Government of the Republic of Lithuania (2009) National Agreement http://www.lrv.lt/bylos/vyriausybes/Nac_%20susitarimas_en.pdf

The Government of the Republic of Lithuania (2008) National Lisbon Strategy Implementation Programme for 2008-2010. www.socialprotection.eu/files_db/318/Lt_nrp_en.pdf

The Government of the Republic of Lithuania (2008) National Report of Lithuania on Social Protection and Social Inclusion Strategies 2008-2010 <http://ec.europa.eu/social/keyDocuments.jsp?type=3&policyArea=0&subCategory=0&country=0&year=0&advSearchKey=nsr+spsi&mode=advancedSubmit&langId=en>

The Government of the Republic of Lithuania (25 April 2011) Convergence Programme of Lithuania of 2012 http://www.finmin.lt/finmin.lt/failai/vykdoma_politika/LT-2012-EN.pdf

IMF (2012) Lithuania-Concluding Statement of the 2012 Staff Visit, Vilnius, June 14, 2012. <http://www.imf.org/external/np/ms/2012/061412.htm> (accessed 15/06/2012)

Jankauskas, D. (2012) Interview with the Minister of Social Security and Labour of the Republic of Lithuania DONATAS JANKAUSKAS 23/07/2012 Mažėja socialinės pašalpos gavėjų [The Number of Recipients of Social Assistance Benefits Is Decreasing] <http://www.socmin.lt/index.php?-902938298>

Jankauskienė, D., Medaiskis T. (2010) Annual National Report 2010: Lithuania. Pensions, Health and Long-term Care. Analytical Support of the Socio-Economic Impact of Social Protection Reforms.

Kolisova, V. (2012) Skandalinga byla kol kas netapo gera pamoka [Cause Célèbre Does not yet Become a Good Lesson] <http://www.atgimimas.lt/Aktualijos/Skandalinga-byla-kol-kas-netapo-gera-pamoka>

Kubilius, A. (2010) Lithuania 2030: Cycling into the Future. Presentation of Prime Minister Andrius Kubilius in London School of Economics
http://www2.lse.ac.uk/publicEvents/pdf/20100622_Kubilius.pdf

Lazutka R., Poviliunas A. (2012) Lithuania. Assessment of progress towards the Europe 2020 objectives: A Study of National Policies

Lazutka R., Poviliunas A. (2011a) Lithuania. Assessment of Policy Developments in 2011: A Study of National Policies

Lazutka R., Poviliunas A. (2011b) Lithuania. Assessment of Progress towards the Europe 2020 Objectives: A Study of National Policies

Lazutka R., Poviliunas A. (2010a) Lithuania. Flash Report on the Social Impact of the Crisis and Developments in the Light of Fiscal Consolidation Measures: A Study of National Policies

Lazutka R., Poviliunas A. (2010b) Lithuania. In-work Poverty and Labour Market Segmentation: A Study of National Policies

Lazutka R., Poviliunas A. (2008a) Lithuania. Assessment of the 2008-2010 National Reform Programmes for Growth and Jobs from a social inclusion perspective – The extent of synergies between growth and jobs policies and social inclusion policies: A Study of National Policies

Lazutka R., Poviliunas A. (2008b) Lithuania. Assessment of the social inclusion strand of the 2008-2010 National Strategy Reports for Social Protection and Social Inclusion (NSRSPSIs): A Study of National Policies

Levitas, R. (1999) New Labour and Social Exclusion
<http://www.psa.ac.uk/cps/1999/levitas.pdf>

Lietuvos Respublikos Vyriausybė (2002) Strateginio planavimo metodika
<http://www.lrv.lt/bylos/strateginis/n0827.pdf>

Maslauskaitė, A., Stankūnienė, S. (2007): Šeima abipus sienų: Lietuvos transnacionalinės šeimos genezė, funkcijos, raidos perspektyvos [Family across Frontiers: Genesis, Functions and Development Prospective of Trans-National Families in Lithuania], Tarptautinė migracijos organizacija (International Organization for Migration), Socialinių tyrimų institutas (Social Research Institute), Vilnius.

Ministry of Social Security and Labour (2012) Carried out and planned reforms in the area of social security and labour <http://www.socmin.lt/index.php?1322685527>

Ministry of Social Security and Labour (June 8, 2012) Ministras D. Jankauskas: Bandomasis projektas pasiteisino – pašalpos gavėjų pilotinėse savivaldybėse 9,8 proc. mažiau [Minister D. Jankauskas: The Pilot Project Has Stood Up – the Number of the Recipients of Social Assistance Benefits 9.8% Less]
<http://www.socmin.lt/index.php?391004097>

Ministry of Social Security and Labour (2011) Social Report 2010-2011 <http://www.socmin.lt/index.php?93931350>

Moskvina, J. (2008) The Impact of the Active Labour Market Policy Measures on the Social Integration of the Unemployed (summary of the doctoral dissertation, social sciences, sociology), Vilnius University.

Nakrosis, V. (projekto vadovas) (2006) Lietuvos dalyvavimo Europos Sąjungos atvirojo koordinavimo metodo procesuose įtakos viešajam administravimui ir viešajai politikai vertinimas. Tyrimą atliko Tarptautinių santykių ir politikos mokslų instituto tyrėjų grupė.

OECD (2010) International migration outlook: SOPEMI. Recent changes in migration movements and policies (Lithuania), <http://www.oecd.org/dataoecd/6/44/45628398.pdf>

Poviliunas, A. (2009) Country Report – Lithuania. Study on Stakeholders' Involvement in the Implementation of the Open Method of Coordination (OMC) in Social Protection and Social Inclusion. Carried out by INBAS GmbH and ENGENDER. On behalf of the European Commission, Employment, Social Affairs and Equal Opportunities DG <http://www.stakeholders-socialinclusion.eu/site/en/outputs/cr/cr-lt>

Ralopiene, G., Juozulynas, A. (2009) Senstantis kūnas Lietuvos viešajame diskurse [Ageing Body in the Lithuanian Public Discourse]. In Sociologija. Mintis ir veiksmas 2009/1(24)

Seimas of the Republic of Lithuania (9/12/2008) Action Programme of the Fifteenth Government of the Republic of Lithuania. http://www.lrv.lt/bylos/vyriausybes/en_15_programa.pdf

Seimas of the Republic of Lithuania (15/06/2012) Valstybės pažangos strategiją "Lietuvos pažangos strategija 'Lietuva 2030'" [Strategy of the Progress of the State "Progress Strategy of Lithuania 'Lithuania 2030'"] http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=425517&p_query=&p_tr2=2

Socialinės apsaugos ir darbo ministerija (2009) Socialinis pranešimas 2008-2009. <http://www.socmin.lt/index.php?132610553>

VPVI (2011) Evaluation Of The Effectiveness And Impact Of The Social OMC Since 2006 (Deliverable 7); Recommendations For Improving And Strengthening Effectiveness And Impact Of The Social OMC (Deliverable 8) http://www.feantsa.org/files/freshstart/Communications/Flash%20EN/Docs_relating_to_Flash_2011/July/PPMI%20Social%20OMC%20Final_evaluation_report.pdf

